

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА

414-13/22

Београд

дел. бр. 19574 датум: 27. јул 2022. год.

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA
VALJEVO

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

МОНИТОРИНГ УСТАНОВА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ ДОМСКОГ ТИПА

Извештај о посети Заводу за васпитање деце и омладине Књажевац

Београд, јул 2022. године

Садржај:

1. УВОД	3
1.1. МАНДАТ НАЦИОНАЛНОГ МЕХАНИЗМА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ	3
1.2. ПОДАЦИ О ПОСЕТИ	4
1.2.1. ОПШТИ ПОДАЦИ	4
1.2.2. ТОК ПОСЕТЕ	4
1.2.3. САРАДЊА СА НПМ	5
1.3. ПОДАЦИ О ЗАВОДУ	5
1.3.1. ОПШТИ ПОДАЦИ	5
1.3.2. ПОСЕБНИ ПОДАЦИ (стање на дан посете)	6
1.3.3. ЛОКАЦИЈА И АРХИТЕКТУРА	6
2. УТВРЂЕНО СТАЊЕ И ПРЕПОРУКЕ	8
2.1. МАТЕРИЈАЛНИ И ДРУГИ ЖИВОТНИ УСЛОВИ	8
2.1.1. СМЕШТАЈ	8
2.1.2. ИСХРАНА	17
2.2. ПРАВНА ЗАШТИТА, БЕЗБЕДНОСТ И КОНТРОЛА	19
2.2.1. ПРАВНА ЗАШТИТА	19
2.2.2. БЕЗБЕДНОСТ	29
2.2.3. КОНТРОЛА	34
2.3. ТРЕТМАН И ПОЛОЖАЈ ШТИЋЕНИКА	34
2.3.1. ВАСПИТНИ РАД	34
2.3.2. ОБРАЗОВАЊЕ И СТРУЧНО ОСПОСОБЉАВАЊЕ	43
2.3.3. СЛОБОДНО ВРЕМЕ	44
2.3.4. ИНФОРМИСАЊЕ	49
2.3.5. КОНТАКТ СА СПОЉНИМ СВЕТОМ	49
2.3.6. ВЕРСКА ПРАВА	51
2.3.7. ПОСТУПАЊЕ ПРЕМА ПОСЕБНО РАЊИВИМ ГРУПАМА	51
2.4. ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА	51
2.4.1. ОРГАНИЗАЦИЈА И ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕДИ	51
2.4.2. ПОСЕБНИ АСПЕКТИ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ	53
2.4.3. ЗДРАВСТВЕНИ НАДЗОР	55
2.5. НАВОДИ О ЗЛОСТАВЉАЊУ	56
2.6. ПОСЕБНА ЗАПАЖАЊА	57

1. УВОД

1.1. МАНДАТ НАЦИОНАЛНОГ МЕХАНИЗМА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹ прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе, у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НПМ има право: на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамом разговара са тим лицима и са службеним лицима, која су обавезна да сарађују тим поводом, као и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; на приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређења услова у којима се она задржавају или затварају. По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеним установама. Након тога, НПМ одржава стални дијалог са посећеном установом, као и органом у чијем је саставу та установа, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсменима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

У институцији Заштитника грађана формирана је посебна организациона јединица Одељење националног механизма за превенцију тортуре, која обавља стручне послове НПМ.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НПМ,² којим је предвиђено је да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама у којима су смештена лица лишена слободе, а које се налазе на територији АП Војводине.

На основу спроведеног јавног позива,³ Заштитник грађана је изабрао удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НПМ и са њима закључио споразуме, чије је важење анексима продужено до јуна 2022. године. Удружења са којима Заштитник грађана актуелно сарађује у обављању послова НПМ су: Комитет правника за људска права, Виктимолошко друштво Србије, Центар за интеграцију младих, Хелсиншки одбор за људска права у Србији и Одбор за људска права Ваљево.

¹ "Сл. лист СЦГ – Међународни уговори", бр. 16/05 и 2/06 и "Сл. гласник РС – Међународни уговори", бр. 7/11.

² Потписан 12. децембра 2011. год.

³ Објављен на интернет страници Заштитника грађана 4. јуна 2020. год.

1.2. ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

1.2.1. ОПШТИ ПОДАЦИ

УСТАНОВА	Завод за васпитање деце и омладине Књажевац
ВРЕМЕ ПОСЕТЕ	4. и 5. април 2022. године
ОСНОВ ПОСЕТЕ	Послови НПМ, у складу са чл. 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ПОСЕТУ ОБАВИО	Заштитник грађана, у сарадњи са удружењима Центар за интеграцију младих и Одбор за људска права Ваљево
ВРСТА ПОСЕТЕ	Редовна, по Плану посета за 2022. годину
НАЈАВА ПОСЕТЕ	Посета је најављена
САСТАВ ТИМА	Вођа тима: Марко Анојчић, <i>Заштитник грађана/Одељење НПМ</i> Чланови тима: Марко Тошић, <i>Центар за интеграцију младих</i> Лазар Милошевић, <i>Центар за интеграцију младих</i> Александра Спасојевић, <i>Одбор за људска права Ваљево</i>

1.2.2. ТОК ПОСЕТЕ

НПМ посете установама обавља у складу са усвојеном методологијом, по којој посета садржи пет фаза.

Фаза I: Разговор са руководством

Посета тима НПМ започета је разговором са директорком Завода. Вођа тима указао је на мандат НПМ, опште циљеве који се желе постићи, принципе поступања и план посете. Директорка је представила Завод у општим цртама и стање у установи на дан посете.

Фаза II: Обилазак установе

НПМ је обишао смештајне капацитете у Заводу: просторије за смештај штићеника, просторе за спортске активности, просторије за заједничке активности, трпезарију и друге. Током обиласка спаваоница и других просторија које користе штићеници обављени су разговори са затеченим штићеницима, без присуства службеника.

Фаза III: Утврђивање стања у појединим областима

У оквиру ове фазе посета је обухватила разговоре са руководством и службеницима Завода о стању у релевантним областима као што су безбедност и инциденти, права штићеника и

њихов третман, здравствена заштита и друго. Службеници су чланове тима НПМ информисали о стању у Заводу и проблемима са којима се суочавају у раду. Током разговора извршен је увид и фотокопирање документације релевантне за утврђивање стања и поштовања права штићеника.

Фаза IV: Интервјуи са штићеницима

Тим НПМ је обавио разговоре са свим штићеницима, који су се у време посете налазили у Заводу, без присуства службеника Завода.

Фаза V: Завршни разговор са руководством

Посета Заводу окончана је разговором тима НПМ са директорком Завода. Тим је указао на основне утиске о посети, пре свега о поштовању права штићеника, уоченој атмосфери, односу запослених према тиму НПМ, о примедбама које су истакли штићеници, као и другим најважнијим чињеницама које су утврђене.

1.2.3. САРАДЊА СА НПМ

Управа Завода и сва затечена службена лица остварила су пуну сарадњу са тимом НПМ, омогућивши му да несметано обави посету у складу са својим мандатом.

Запослени су показали кооперативност, дали одговоре на сва постављена питања, тиму НПМ су омогућили приступ свим просторијама и инсталацијама, фотографисање свих делова Завода без ограничења, као и преглед, увид и фотокопирање целокупне тражене документације. Омогућен је и несметан и ненадзиран разговор са свим штићеницима.

1.3. ПОДАЦИ О ЗАВОДУ

1.3.1. ОПШТИ ПОДАЦИ

НАЗИВ	Завод за васпитање деце и омладине Књажевац
ВРСТА	деца и млади који су у сукобу са родитељима, старатељима и заједницом
АДРЕСА	Ул. Боре Станковића бр. 62, 19350 Књажевац
КОНТАКТ	телефон: 019/731426 факс: 019/731332 електронска пошта: zvm.knj.minrzs@gmail.com
УПРАВНИЦА	Весна Петровић
КАПАЦИТЕТ	32 штићеника

ПРЕДВИЂЕНО ЗАПОСЛЕНИХ	Укупно 29, и то: - 1 у управи - 3 у служби за опште послове - 12 у васпитној служби - 13 у техничкој служби
--------------------------	---

1.3.2. ПОСЕБНИ ПОДАЦИ (стање на дан посете)

СТРУКТУРА ШТИЋЕНИКА	Укупно 14, од тога:		
	- 12 на <u>домском смештају</u> - 2 на извршењу <u>васпитне мере</u>	- 9 <u>дечака</u> - 5 <u>девојчица</u>	4 7 – 14 година 5 14 – 16 година 4 16 – 18 година 1 више од 21 године
СТРУКТУРА ЗАПОСЛЕНИХ	Укупно 21, и то: - 1 у управи - 3 у служби за опште послове - 10 у васпитној служби, од тога: 2 дефектолога, 1 психолог, 1 педагог и 1 социјални радник - 7 у техничкој служби, од тога: 2 куvara и 1 помоћник куvara		

1.3.3. ЛОКАЦИЈА И АРХИТЕКТУРА

ЛОКАЦИЈА	Завод се налази у насељу Књажевац, на око 1,5 <i>km</i> од центра насеља и захвата површину од око 17 <i>a</i>. Налази се поред Основне школе "Младост" и у непосредној близини нема других већих објеката нити путева са већим интензитетом саобраћаја. Објекат се налази у лепом, природном окружењу, окружен боровом шумом и ливадама, које пружа могућност за боравак корисника на чистом ваздуху, за игру и реализацију различитих програмских активности.
АРХИТЕКТУРА	Завод послује и остварује своју делатност у једном објекту, укупне корисне површине 3.032 <i>m</i>². Поред спаваоница штићеника, које се налазе на три спрата, у овом објекту се налазе и канцеларије за стручне раднике, управни део, кухиња, трпезарија, ТВ сала, котларница, вешерница и други простори. Поред овог, Завод има још један објекат површине 250 <i>m</i>², где се налази службени стан наменски грађен за домара, три гараже и столарска

	радионица и једна просторија са предсобљем и купатилом, која је 2002. године била адаптирана у гарсоњеру.⁴ Објекти Завода и ОШ су грађени у исто време и од свог оснивања функционисали у одређеној врсти симбиозе.
СТАЊЕ ОБЈЕКТА	Садашњи објекат је изграђен 1979. године, тада као једини објекат наменски грађен за смештај деце са поремећајима у понашању, са тадашњим капацитетом 129 места. У установи су преуређене стамбене јединице, мењан је намештај, реновирана су купатила, адекватно сређена кухиња, трпезарија, вешерај, ТВ сала, простор за припрему за отпуст и остало. Услови за живот и боравак штићеника су на задовољавајућем нивоу, с тим што су неопходна улагања у поправке и одржавање зграде и опреме.⁵ Додатни објекат од 2004. године није у функцији, јер је оштећен због дугогодишњег прокишњавања.

ЗВДО Књажевац

⁴ Програм рада Завода за васпитање деце и омладине - Књажевац за 2021. годину:
<http://zavodknjazevac.rs/preuzimanja.html>.

⁵ <http://zavodknjazevac.rs/onama.html>.

2. УТВРЂЕНО СТАЊЕ И ПРЕПОРУКЕ

2.1. МАТЕРИЈАЛНИ И ДРУГИ ЖИВОТНИ УСЛОВИ

2.1.1. СМЕШТАЈ

Објекат Завода се састоји од три спрата и два међуспрата и, будући да се ради о наменски грађеном објекту, у потпуности је прилагођен потребама штићеника. У моменту посете НПМ користило се око 50% простора зграде. Штићеници су смештени на нижим спратовима, док се горњи не користе. Корисницима је кретање кроз објекат једноставно и омогућен им је приступ свим просторијама важним за њихову дневну рутину.

2.1.1.1. Собе

У тренутку посете НПМ сви штићеници су били подељени у пет васпитних група, од чега четири мушке и једна женска. Групе су физичке одвојене, свака има своју стамбену јединицу и налазе се на свом спрату, односно међуспрату, а корисници су раздвојени по полу. Са мањим разликама, свака јединица има по три собе, заједнички тоалет, дневни боравак и канцеларију за васпитача. Јединица I или васпитна група I налази се на првом спрату и састоји се од три дечака од којих сваки има своју собу. Јединица или васпитна група II налази се на другом спрату, састоји се од три собе од којих само једну користи један дечак. Такође, овој јединици припада и заједничка просторија са рачунарима која је закључана и више се не користи с обзиром да су рачунари застарели, а поједини нису ни у функцији. У јединици III, такође на другом спрату, бораве два дечака, једна соба је празна, а при њој се налази и канцеларија ноћног васпитача. Јединица IV се налази на трећем спрату, користе се две собе од којих се у једној налазе два дечака док је трећи сам у соби. Јединица V, која се такође налази на трећем спрату, холем је одвојена од осталих јединица и представља простор за женску васпитну групу у којој се налази пет девојчица. У првој соби бораве две, у другој једна и у трећој соби бораве две девојчице. Васпитачи наводе да постоји проблем са грејањем у поткровљу установе те се из тог разлога структура и организација смештаја штићеника привремено мења у зимском периоду. Такође, у свакој групи постоји вишак соба које се не користе због мањег броја штићеника који се актуелно налазе на смештају.

Просечна површина једне собе је 10 m^2 , а одређене собе су дупле, одељује их преградни зид и њихова површина је око $15 - 20 \text{ m}^2$. У већини соба капацитет није попуњен, а просечно се у собама налази по двоје штићеника, најмање је по један распоређен у засебној соби, а највише их има пет, и то у женској васпитној групи.

двокреветна соба

Свака соба је опремљена креветима, наткаснама, тепихом, лустером, завесом и ормаром. Штићеници у својим собама могу имати и приватне ствари, али

у складу са правилима установе и уколико се оне превише не разликују од приватних ствари других штићеника. Спаваће собе се не закључавају ни са спољне ни са унутрашње стране, штићеници немају кључеве својих соба. Васпитачи куцају пре уласка, а поједини штићеници чак и не затварају врата својих соба. Поред тога, ни ормарићи где држе своје личне ствари се не закључавају.

Ради пружања одређеног нивоа приватности штићеницима, било би добро омогућити им да поједине ствари које користе током боравка у Заводу могу да чувају у ормарима или фиокама које ће они закључавати. Ово не искључује могућност да резервни кључ стоји код васпитача.

1.

УТВРЂЕНО

У ЗВДО Књажевац штићеници немају могућност да закључавају ормариће за личне ствари.

РАЗЛОЗИ

Поседовање личних ствари је основни елемент права на приватност и од суштинског значаја за психичко благостање малолетника. Право сваког малолетника да поседује личне ствари и да има адекватан складишни простор за њих треба у потпуности препознати и поштовати.⁶

Смештај за малолетнике, а посебно све спаваонице, морају да поштују људско достојанство и, колико је то могуће, приватност, и да испуњавају захтеве здравља и хигијене, водећи рачуна о климатским условима, а посебно о површини, кубикажи ваздуха, осветљењу, грејању и вентилацији. Посебни минимални захтеви у вези са овим питањима биће постављени у националном закону.⁷

Добро осмишљен центар за притвор малолетника треба да обезбеди позитивне и персонализоване услове притвора за младе особе, уз поштовање њиховог достојанства и приватности. Све собе треба да буду на одговарајући начин опремљене и да имају добро природно осветљење и адекватну вентилацију.⁸

ЦПТ примећује кораке које су предузеле националне власти да би се позабавиле главним недостацима у материјалним условима у Установи.⁹ Међутим, у овом контексту се упућује на препоруку и коментаре из става 90. Даље, Комитет жели да добије потврду да су спаваонице у Установи сада опремљене, поред кревета, и столовима и столицама сразмерно броју

⁶ Правила Уједињених нација за заштиту малолетника лишених слободе, усвојена Резолуцијом Генералне скупштине бр. 45/113 од 14. децембра 1990. год. (Правила из Хаване), прав. 35.

⁷ Препорука ЦМ/Рец (2008) 11 Комитета министара Савета Европе државама чланицама о европским правилима за малолетне преступнике који подлежу санкцијама или мерама (Европска правила за малолетне преступнике), прав. 63.1.

⁸ Стандарди Европског комитета за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ): Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, ЦПТ/Инф (2015) 1, пар. 104.

⁹ Васпитно-поправна установа Тетово.

малолетника у притвору, да се сваком малолетнику обезбеди лични простор који се закључава и да сви санитарни чворови сада функционишу како треба.¹⁰

Корисник има право на поштовање приватности приликом пружања услуга социјалне заштите.¹¹

Корисник смештаја има право на приватност приликом пружања услуге смештаја, у складу са најбољим интересом детета, односно вољом пунолетне особе.¹²

Активности помоћи и подршке усмерене су ка задовољавању основних потреба и осигурању безбедног и пријатног окружења корисника, и у складу са проценом потреба корисника, обухватају обезбеђивање довољно простора и опреме који кориснику омогућавају приватност.¹³

ПРЕПОРУКА

ЗВДО Књажевац ће штићеницима омогућити да закључавају ормариће за личне ствари.

Сваки штићеник има свој кревет и своју постељину, а како је доста слободног места често имају и своје собе или деле собу са још једним. Постељина се мења једном недељно, а увидом је утврђено да је постељина чиста, али да је дотрајала и да је потребно заменити је. Душеци су у најлошијем стању и од стручних радника је добијена информација да нису мењани дужи временски период. Хигијена у собама је задовољавајућа, али и поред чињенице да се инвентар соба повремено мења приметно је да су одређене ствари дотрајале и да је неопходна замена. Намештај је новије производње, али су приметна одређена оштећења настала коришћењем.

2.

УТВРЂЕНО

У ЗВДО Књажевац поједини делови намештаја и постељине су дотрајали и оштећени.

РАЗЛОЗИ

Смештај се обично састоји од малих групних или појединачних спаваоница, имајући у виду локалне стандарде. Током спавања треба обавити редован, ненаметљив надзор над свим спаваћим просторима, укључујући појединачне собе и групне спаваонице, како би се обезбедила заштита сваког малолетника. Сваком малолетнику би требало складу са локалним или националним стандардима, обезбедити одвојену и довољну постељину, која би требало да буде чиста када им се даје, одржава у добром стању и мења довољно често да би се обезбедила чистоћа.¹⁴

Требало би предвидети унутрашњу организацију установе на основу:

¹⁰ Извештај Влади Бивше Југословенске Републике Македоније о посети Бившој Југословенској Републици Македонији коју је спровео ЦПТ од 7 до 17 октобра 2014, ЦПТ/Инф (2016) 8 (Бивша Југословенска Република Македонија: Посета 2014), пар. 97.

¹¹ Закон о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/11), чл. 38. ст. 1.

¹² Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 126/21), чл. 27. ст. 1.

¹³ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите ("Сл. гласник РС", бр. 42/13, 89/18 и 73/19), чл. 30. т. 14.

¹⁴ Правила из Хаване, прав. 33.

- квалитета и стабилност стамбених јединица;
...¹⁵

Сваком малолетнику ће се обезбедити посебан кревет и посебна и одговарајућа постељина, која ће се одржавати у исправном стању и мењати довољно често да би се обезбедила њена чистоћа.¹⁶

Добро осмишљен центар за притвор малолетника треба да обезбеди позитивне и персонализоване услове притвора за младе особе, уз поштовање њиховог достојанства и приватности. Све собе треба да буду на одговарајући начин опремљене и да имају добро природно осветљење и адекватну вентилацију.¹⁷

Малолетници су смештени у собама за једну до три особе, површине 12 до 16 m². Собе су добро осветљене, проветрене и загрејане, и свака соба има терасу. Собе и ходнике је потребно преуредити а **намештај (кревети, радни столови, столице, полице, ормарићи за закључавање, полице, итд.) је био прилично стар**, али малолетници су своје собе уредили у покушају да створе топлију атмосферу. Делегација је била сведок да је реновирање у току (замена старе дрвенарије и врата).

ЦПТ позива органе Србије да наставе са програмом реновирања у Васпитном заводу за малолетнике Ниш.¹⁸

ПРЕПОРУКА

ЗВДО Књажевац ће заменити дотрајале и оштећене делове намештаја и постељине и у будућем раду ће обезбедити њихову редовну замену и поправку.

Свака соба има извор природног светла и цео објект је јако добро осветљен. Поред природног светла, свака соба има дечији лустер који је у функцији. Свака соба има велике прозоре које је могуће отворити, те је доток свежег ваздуха у сваком моменту могућ. Иако је приметна универзалност, штићеници су своје собе украсили на свој начин, па је јасно где ко спава и која је чија група.

Собе нису опремљене алармним системом као ни системом за позивање помоћи или детекцију дима.

3.

УТВРЂЕНО

Собе и друге просторије које користе штићеници у ЗВДО Књажевац нису опремљени алармним системом ни системом за детекцију дима.

¹⁵ Препорука Рец (2005) 5 Комитета министара Савета Европе државама чланицама о правима деце у резиденцијалним установама (Европска правила о правима деце у резиденцијалним установама), Смернице и стандарди квалитета.

¹⁶ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 67.

¹⁷ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 104.

¹⁸ Извештај Влади Републике Србије о посети ЦПТ од 01. до 11. фебруара 2011, ЦПТ/Инф (2012) 17 (Србија: Посета 2011), пар. 146.

РАЗЛОЗИ

Дизајн објеката за детенцију малолетника и физичко окружење би требало да буду у складу са рехабилитационим циљем третмана у установи, узимајући у обзир потребу малолетника за приватношћу, сензорне подстицаје, могућности за дружење са вршњацима и учешће у спорту, физичке вежбе и активности у слободно време. Дизајн и структура малолетничких притворских јединица би требали да буду такви да смање ризик од пожара и да се обезбеди безбедна евакуација из просторија. Требало да буде постоји ефективан алармни систем у случају пожара, као и формалне и увежбане процедуре за осигурање безбедности малолетника. Притворски објекти не би требало да се налазе у подручјима где постоје познати здравствене или друге опасности или ризици.¹⁹

Биће обезбеђен редован, ненаметљив надзор особља свих смештајних јединица, посебно током ноћи, како би се обезбедила заштита сваког малолетника. Такође ће постојати ефективан алармни систем који се може користити у хитним случајевима.²⁰

Корисник, у складу са законом, има право на социјалну заштиту која се заснива на социјалној правди, одговорности и солидарности, која му се пружа уз поштовање његовог физичког и психичког интегритета, безбедности, као и уз уважавање његових моралних, културних и религијских убеђења, у складу са зајемченим људским правима и слободама.²¹

Пружалац услуге обезбеђује безбедно окружење за боравак корисника, запослених и трећих лица.²²

ПРЕПОРУКА

ЗВДО Књажевац ће собе и друге просторије које користе штићеници опремити алармним системом и системом за детекцију дима.

Завод има своје централно грејање – котао на мазут и све просторије су добро загрејане. Своје грејање Завод дели са ОШ "Младост", а по добијеним наводима током целе зиме оба објекта су адекватно загрејана. У тренутку посете НПМ објекат је био јако добро загрејан. Котао се налази у подруму Завода, а просторија је безбедно одвојена од штићеника. Котларница је стално закључана и штићеницима није дозвољен приступ ни уз надзор запослених. Кључ котларнице и обавезу загревања објекта има двоје запослених - домари који имају више од једне улоге. Те особе се баве и превозом штићеника и разним поправкама унутар Завода.

котларница

¹⁹ Правила из Хаване, прав. 32.

²⁰ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 64.

²¹ Закон о социјалној заштити, чл. 24.

²² Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, чл. 6. ст. 5.

2.1.1.2 Просторије за дневни боравак

Штићеницима је забрањено да се окупљају по собама у току дана и евентуално у њима могу одморити у краћем временском периоду. Време током дана могу проводити у заједничким просторијама.

Свака стамбена јединица, односно васпитна група има свој дневни боравак, а постоји и један велики централни дневни боравак који се налази у главном холу Завода. Дневни боравци васпитних група су довољно пространи, величина од 20 до 35 m^2 , а онај који користе штићенице је највећи и најопремљенији. Дневни боравци су доступни свима у време када они желе. Дневне боравке који су везани за васпитне групе углавном користе штићеници те васпитне групе. Централни дневни боравак користе сви, углавном у исто време, а просторија је доста пространа (преко 50 m^2).

Дневни боравци: фотографија лево – за штићенице; фотографија десно – за једну од васпитних група штићеника

Дневни боравци су различито опремљени, па је на пример боравак за штићенице опремљен са две угаоне гарнитуре, столом и столицама, фотељама, полицом за телевизор и телевизором и полицама за друге ствари. И ове просторије су добро загрејане, имају доток свежег ваздуха и извор природног светла. Поред добре хигијене и солидних услова, **и у овим просторијама је приметна дотрајалост одређених делова намештаја, те је неопходна замена.**²³ Примећена је влага у овим просторијама, што захтева интервенцију и санацију тих зидова.

4.

УТВРЂЕНО

У ЗВДО Књажевац у појединим просторијама је присутна влага.

²³ Видети поглавље 2.1.1.1. Собе.

РАЗЛОЗИ

Малолетници лишени слободe имају право на објекте и услуге који испуњавају све захтеве здравља и услове људског достојанства.²⁴

Требало би предвидети унутрашњу организацију установе на основу:

- квалитета и стабилност стамбених јединица;

...²⁵

Сви делови сваке установе морају бити прописно одржавани и чисти у сваком тренутку.²⁶

ПРЕПОРУКА

ЗВДО Књажевац ће санирати влагу на зидовима просторија.

2.1.1.3. Одржавање хигијене

Купатила се не налазе у спаваћим собама, већ се користе заједничка купатила за сваку групу и налазе се на истом спрату, одмах до соба. Укупно постоје четири купатила за дечаке и једно купатило за девојчице. У сваком купатилу се налазе по две туш кабине које су одвојене преградним зидовима. Кабине немају завесе. Како Завод не ради са штићеницима са телесним инвалидитетом, купатила нису приступачна за особе које користе колица. Хигијена је задовољавајућа и материјално стање је солидно, али постоји потреба за сређивањем и заменом одређених санитарних делова. Поједине санитарије је неопходно одмах заменити, као и одређене батерије у туш кабинама и лавабоима, које нису у функцији.

заједничко купатило

5.**УТВРЂЕНО**

Поједине санитарије и њихови делови у заједничким купатилима су оштећени, а туш кабине немају параване/завесе.

РАЗЛОЗИ

Санитарне инсталације требају бити тако лоциране и довољног стандарда да омогуће сваком малолетнику да, према потреби, удовољи својим физичким потребама, у приватности и на чист и пристојан начин.²⁷

²⁴ Правила из Хаване, прав. 33.

²⁵ Европска правила о правима деце у резиденцијалним установама, Смернице и стандарди квалитета.

²⁶ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 65.1.

²⁷ Правила из Хаване, прав. 34.

Сви делови сваке институције морају се правилно одржавати и бити чисти у сваком тренутку. Малолетници ће имати приступ санитарним просторијама које су хигијенске и поштују приватност.

Мора се обезбедити одговарајући простор тако да се малолетници могу свакодневно купати или туширати, ако је могуће, на температури у складу са климом.

Малолетници ће одржавати себе, своју одећу и смештај за спавање чистим и уредним, а власти ће их томе научити и обезбедити им средства за то.²⁸

Надаље, малолетници не би требало да имају ограничен приступ санитарним просторијама, а ове просторије треба да буду у добром хигијенском стању и да омогућавају поштовање приватности. Посебну пажњу треба посветити томе да малолетнице имају приступ санитарним просторијама и просторијама за прање без ограничења, као и средствима за одржавање личне хигијене, као што су хигијенски улошци.²⁹

ЦПТ поздравља горе наведене мере и желео да буде благовремено обавештен о њиховој примени. Даље, Комитет позива српске власти да истрају у напорима да се у Специјалној установи за децу и малолетнике у Стамници створе услови за живот који доприносе лечењу и добробити штићеника и пружају позитивно образовно-терапијско окружење и, при томе, да се узму у обзир примедбе наведене у параграфима 154 до 160.

Поред тога, ЦПТ препоручује да се у Специјалној установи за децу и малолетнике у Стамници предузму кораки како би се:

- обезбедило да павиљон А и павиљони 1 до 6 буду прописно проветрени и чисти;
- обезбедиле адекватне залихе пелена за инконтинентне штићенике;
- **модификовао дизајн тоалета и тушева како би се обезбедила приватност штићеника;**
- побољшала декорација у павиљону А.³⁰

Корисник има право на поштовање приватности приликом пружања услуга социјалне заштите.³¹

Корисник смештаја има право на приватност приликом пружања услуге смештаја, у складу са најбољим интересом детета, односно вољом пунолетне особе.³²

Корисницима је обезбеђено несметано одржавање личне хигијене уз средства и опрему која одговара њиховим могућностима и потребама.

Активности помоћи и подршке усмерене су ка задовољавању основних потреба и осигурању безбедног и пријатног окружења корисника, и у складу са проценом потреба корисника, обухватају обезбеђивање довољно простора и опреме који кориснику омогућавају приватност.³³

ПРЕПОРУКА

ЗВДО Књажевац ће заменити оштећене санитарије и њихове делове у заједничким купатилима и поставити параване/завесе на туш кабине.

²⁸ Европска правила за малолетне преступнике, поглавље Е.6. Хигијена.

²⁹ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 105.

³⁰ Извештај Влади Републике Србије о посети ЦПТ од 19. до 29. новембра 2007, ЦПТ/Инф (2009) 1 (Србија: Посета 2007), пар. 162.

³¹ Закон о социјалној заштити, чл. 38. ст. 1.

³² Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, чл. 27. ст. 1.

³³ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, чл. 7. ст. 4 и чл. 30. т. 14.

Собе и тоалети се чисте свакодневно од стране особља установе, али и једном недељно када штићеници организовано чисте и сређују просторије у којима бораве. Васпитачи наводе да се кућни ред углавном поштује без већих проблема. Такође, повремено се спроводе и групне активности прања тепиха.

Сви штићеници имају средства за одржавање личне хигијене, као и чисте пешкире. Правило Завода је да сви штићеници имају обавезу одржавања личне хигијене минимум два пута недељно и то уторком и петком, а имају могућност да то раде и сваког дана, уколико желе. Имају обавезу да свакодневно одржавају хигијену стопала, као и хигијену зуба. Сваки пут после купања штићеници мењају интимно рубље, као и осталу гардеробу. Гардероба се мења сваки пут после купања обавезно, а по потреби и чешиће уколико за тим постоји потреба. Штићеници прљава гардеробу и рубље односе у вешерај, где запослени обављају прање, сушење и слагање гардеробе. Вешерај располаже са значајном количином гардеробе. На стању има гардеробе за све временске прилике, тако да штићеници имају могућност да гардеробу чувају на својим полицама и да је у односу на временске услове користе.

Како су штићеници, углавном, пубертетског узраста посебно им је важан аспект физичког изгледа и само облачење им је од великог значаја. Штићеници истичу да им недостаје нова гардероба и да је већина ствари дотрајала. Иако су уочени напори Завода да одговори њиховим потребама, бројне су околности због којих је то тешко изводљиво. Завод штићеницима може да понуди гардеробу која јесте временски прилагођена, али је дотрајала. Исто важи и за обућу, има је на располагању, али то су такође половне ствари које углавном добијају из локалне заједнице. Надлежни центри за социјални рад повремено штићеницима исплаћују новац, којим они онда са васпитачима купују ствари које су им неопходне. Међутим, центри не шаљу довољно новца, те штићеници користе углавном половну гардеробу.

вешерница је подељена у два дела: у првом (фотографија лево) се налази гардероба, а у другом (фотографија десно) машине за прање

2.1.1.4. Простор за боравак на свежем ваздуху

терен за спортске активности

Завод штићеницима нуди један велики простор за боравак на свежем ваздуху. Тај простор има неколико својих целина које су посебно опремљене. Имају бетонски терен за фудбал, који није у најбољем стању јер је бетонска кошуљица временом пропала. Тај исти терен користе и за кошарку, међутим ни кошеви нису у добром стању. Поред овог терена имају одвојени терен за одбојку (земљана подлога) и импровизовани терен за мали фудбал на трави. Завод је кроз донације успео да изгради и теретану на отвореном, као и летњиковац у непосредној близини. Деца сав овај садржај могу да користе када год желе, али у односу на друге активности као што је школа, исхрана, купање и томе слично. Такође, садржај је доступан и ученицима ОШ "Младост", те деца неретко проводе време заједно на њему, а повремено имају и организоване турнире у фудбалу и одбојци.

2.1.2. ИСХРАНА

Објект има одвојену кухињу која се надовезује на централну трпезарију коју штићеници свакодневно користе. Између ове две целине се налази пулт/шалтер за послуживање хране преко кога кувари служе оброке. У трпезарији се налазе столови и столице задовољавајућег стања, а хигијена је добра. Није примећена влага у трпезарији која је јако добро осветљена природним светлом, а такође је и добро проветрена те нема непријатних мириса.

трпезарија

Проблем је у чињеници да Завод има само два куvara, којим покривају све смене тј. оброке. Како су штићеници у Заводу седам дана недељно, без обзира на празнике и одморе куvara, велики проблем представља број ангажованих лица. Кувари и током својих слободних дана долазе у Завод да би сервирали оброке јер је једино њима, због санитарне дозволе, омогућен приступ. Велики проблем им представља и коришћење годишњег одмора,³⁴ па често један кувар покрива 7 радних дана недељно.

Кухиња је опремљена професионалним машинама које нису нове, али је хигијена на задовољавајућем нивоу. Поседују одвојене просторије за чување замрзнуте робе, за мешање

³⁴ Кувари имају око 40 радних дана одмора годишње.

теста, чишћење рибе и један централни део где се налазе шпорети и други неопходни апарати за припрему obroka.

кухиња

Јеловници се раде на недељном нивоу, а кувари понекад консултују и штићенике око припреме јеловника, односно око начина припрема намирница планираних за ту недељу. Главни кувар свакодневно проверава квалитет хране и води евиденцију о томе. Локални завод за јавно здравље, који је при Здравственом центру Књажевац, на сваких 6 месеци надзире хигијену, исправност намирница и здравље радника (санитарни прегледи).

Штићеници имају 3 obroka дневно и 2 ужине. Завод obroke спрема по унапред направљеном плану који се реализује кроз набавке намирница потребних за спремање obroka. На недељном нивоу омогућено је конзумирање свежег воћа (3 пута недељно), свежег поврћа (7 пута недељно), меса (6 до 7 пута недељно, риба посним данима), млека (3 до 4 пута недељно), млечних производа (3 до 4 пута недељно). На крају сваког месеца се припрема торта којом штићеници и запослени прослављају рођендане штићеника из тог месеца.

У Заводу постоји и прилагођена исхрана из здравствених разлога (најчешће дијабетес), а о томе одлучује лекар из дома здравља. Поред тога свака среда и петак су посни дани за све штићенике, независно од вероисповести. У разговору са штићеницима није стечен утисак да то представља икакав проблем. Уз оброк добијају воду за пиће сервирану у бокалима.

У централној кухињи штићеници не могу сами да припремају obroke. За то су задужени кувари. Међутим, њима је на располагању друга мања кухиња која је прилагођена њиховим потребама и ту имају свој фрижидер у коме чувају намирнице купљене од џепарца. Од 14 корисника, њих 5 је способно да самостално припреми једноставне obroke и напитке (палачинке, кифлице, кафу....).

мања кухиња у којој штићеници припремају једноставне оброке

Штићеници наводе да имају добру исхрану. Са куварима имају добру комуникацију, али наводе да је избор хране углавном диктиран кроз намирнице које имају, на чију набавку они немају могућност утицаја. Штићеници муслиманске вероисповести наводе да су и раније конзумирали свињско месо и да им то сада није проблем.

Завод нема своју кантину, штићеници намирнице купују у продавницама у које не иду сами већ увек уз надзор запослених, а некад запослени купују уместо њих по списку који су добили од штићеника. Као разлог наводе да су се дешавале крађе по радњама и да на овај начин превенирају сличне радње.

2.2. ПРАВНА ЗАШТИТА, БЕЗБЕДНОСТ И КОНТРОЛА

2.2.1. ПРАВНА ЗАШТИТА

2.2.1.1. Информисање о правима и обавезама

Завод има кућни ред, којим је прописан режим боравка штићеника. У холу Завода је видно истакнут преглед сатнице у оквиру кућног реда – време устајања и доручка, одржавања личне хигијене и хигијене просторија, одлазак у школу, обедовање и слично. Постоје различите сатнице када се васпитни рад одвија пре подне и после подне, с обзиром на школске обавезе, као и у дане викенда и празника.

преглед сатнице у оквиру кућног реда

Упутни центар за социјални рад припрема штићеника за услове боравка и услуге које му се у Заводу могу пружити. Потом, приликом пријема у Завод, штићеници се на њима разумљив начин обавештавају о правима и обавезама и режиму боравка. Ово обављају усмено социјални радник и васпитач у чијој ће групи бити штићеник. Од њих се тражи повратна информација о разумевању информација које су им пружене. Штићеник потом потписује извештај о почетној процени, чиме се сматра да је разумео своја права и обавезе. Такође, штићеници се током боравка у Заводу константно подсећају на правила боравка, њихова права и обавезе.

Упутни центар за социјални рад о услугама и режиму боравка у Заводу упознаје родитеље или старатеље штићеника. Такође, они потребне информације добијају и преко телефонских разговора са социјалном радницом у Заводу.

Штићеници са којима је тим НПМ обавио разговоре су навели да су упознати са кућним редом и дневним режимом, али је утисак да не разумеју најбоље саму процедуру и појединости у вези са пријемом или тип установе у којој се налазе.

НПМ сматра да би се информисање штићеника могло унапредити уколико би Завод израдио свеобухватни писмени информатор који би био уручен сваком штићенику по пријему, у ком би били наведени контакт и друге основне информације о Заводу, информације о васпитном раду, здравственој заштити, о расположивим активностима током слободног времена (библиотека, ТВ сала, спортске и културне активности, излети и друго), начину пријема посета, обављања телефонских разговора и пријема пакета, начину подношења притужби, као и сва друга питања која су неопходна како би могли да се прилагоде боравку у Заводу. Васпитачи наводе да је раније и постојао један овакав лифлет, са најбитнијим информацијама, који је дељен штићеницима.

6.

ПРЕПОРУКА

ЗВДО Књажевац ће приликом пријема штићеницима уручивати и омогућити да задрже код себе писмени информатор, састављен на језику и на начин који могу да разумеју, у којем ће бити наведене све битне информације о боравку у Заводу, рачунајући и њихова права и обавезе и начин на који могу заштити своја права и добити правну помоћ.

Овај информатор ће се, у складу са околностима, уручивати и законском заступнику, изабраној особи од поверења и члановима уже породице штићеника.

РАЗЛОЗИ

Приликом пријема, сви малолетници добиће копију правила која уређују притворску установу и у писменом облику опис њихових права и обавеза на језику који разумеју, заједно са контактима органа надлежних за пријем жалби, као и контактима јавних или приватних агенција и организација које пружају правну помоћ. За малолетнике који су неписмени или не разумеју језик у писменог обавештења, информације треба пренети на начин који омогућава потпуно разумевање.³⁵

³⁵ Правила из Хаване, прав. 24.

Приликом пријема, правила установе и права и обавезе малолетника објашњавају се на језику и на начин који малолетник разуме.³⁶

Да би се обезбедило поштовање ових основних принципа и основних права детета, следећа посебна права деце која живе установама би требало признати:

...

право да буду информисани о дечијим правима и правилима установе на начин прилагођен деци; ...³⁷

Након пријема, сви малолетници треба да добију примерак правила којима се регулише свакодневни живот у установи и писмени опис њихових права и обавеза на језику и на начин који могу да разумеју. Малолетницима такође треба пружити информације о томе како да уложе жалбу, укључујући податке за контакт са органима надлежним за пријем жалби, као и адресе свих служби које пружају правну помоћ.

Оним малолетницима који су неписмени или који не могу да разумеју језик у писаном облику, горе наведене информације треба пренети на начин који омогућава њихово пуно разумевање.³⁸

Корисник има право да у складу са својим потребама и способностима буде информисан о свим подацима који су значајни за утврђивање његових социјалних потреба, као и о томе како те потреба могу бити задовољене.³⁹

Установа, односно пружалац услуге обезбеђује кориснику, законском заступнику малолетног корисника, изабраној особи од поверења која кориснику обезбеђује подршку, као и члановима уже породице корисника информације о делокругу рада, услугама које обезбеђује, кућном реду и правилима понашања запослених, као и о правима и обавезама корисника током трајања услуге смештаја, укључујући и могућност свакодневне, несметане комуникације са спољним светом и слободног подношења приговора и/или притужбе на услугу смештаја или жалбе на одлуку о смештају.

Установа, односно пружалац услуге је дужан да кориснику пренесе информације из става 1. овог члана на разумљив и приступачан начин, што осим прилагођавања текста може подразумевати и друге начине информативне приступачности.⁴⁰

Пружалац услуге обезбеђује кориснику, законском заступнику корисника и трећим лицима, информације у писменој форми о делокругу рада, услугама које обезбеђује, кућном реду и правилима понашања запослених.⁴¹

³⁶ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 62.3.

³⁷ Европска правила о правима деце у резиденцијалним установама, Посебна права деце која живе у установама.

³⁸ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 130.

³⁹ Закон о социјалној заштити, чл. 34. ст. 1.

⁴⁰ Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, чл. 9.

⁴¹ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, чл. 5. т. 7.

Завод располаже са примерцима прописа који уређују боравак штићеника, а стручни радници са којима је обављен разговор сматрају да су штићеници изузетно добро упознати са својим правима. У службеној канцеларији социјалне раднице и у холу су уочени извод из Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, у којем су објашњени основни појмови овог закона, као и Конвенција о правима детета.

прописи који уређују поступање према штићеницима

Процедуром о начинима обезбеђивања права корисника⁴² прописана су права штићеника и начин остваривања права, као што су права на смештај, образовање и здравствену заштиту, право на информације, на учешће у доношењу одлука, на приватност и на заштиту од злостављања и занемаривања.⁴³

2.2.1.2. Процедура смештаја

У Завод се смештају две категорије штићеника: они којима су судови у кривичном поступку изrekli васпитну меру упућивања у васпитну установу и они за које је центар за социјални рад донео одлуку о коришћењу услуге домског смештаја.

Када су у питању корисници смештаја као услуге социјалне заштите, пристанак на смештај дају законски заступници, у надлежном центру за социјални рад. Иако за малолетнике није изричито предвиђена лична сагласност за смештај, Завод ипак не прима корисника који не прихвата смештај овде и у ретким случајевима се дешавало да корисник којег доведе центар за социјални рад изричито одбија смештај, због чега до смештаја у тим случајевима није ни дошло. Пристанак на смештај корисник потврђује својим потписом извештаја о почетној процени. До сада се Завод није сусрео са ситуацијом повлачења пристанка на смештај. Питање избора особе од поверења се такође решава у центру за социјални рад, а Завод нема информацију да ико од корисника који су тренутно овде има особу од поверења. Сусретали су се са ситуацијом да корисник жели да остварује контакте са особама изван ужег круга породице, на пример са неким пријатељима, што се омогућава након процене и позитивне оцене центра за социјални рад. Завод доставља једном годишње извештај центру за социјални рад, у коме се наводе социјални контакти, понашање корисника, активности које је имао у претходном периоду и слично. Тренутно

⁴² Бр. 560-2031-03 од 31. децембра 2016. год.

⁴³ Додатно, посебном Процедуром о заштити података о личности је регулисан начин остваривања права на поверљивост података.

је 11 различитих центара за социјални рад надлежно за 11 штићеника који су на смештају у Заводу.⁴⁴ Уочено је и да они нередовно посећују своје кориснике. Разлози за ово су удаљеност Књажевца и недостатак ресурса у центрима за социјални рад. Васпитачи наводе да само водитељи случаја два центра за социјални рад долазе у редовне посете. Истовремено, центри остварују телефонске контакте са својим корисницима.

Када су у питању малолетници на извршењу васпитне мере, за њих се судији и јавном тужиоцу за малолетнике достављају редовни извештаји на 6 месеци, а по потреби и ванредни извештаји. Ови извештаји садрже информације о владању и понашању малолетника, активностима, социјалним контактима и слично. Такође су уочене њихове нередовне посете малолетницима. Догађа се да малолетник регресира током боравка у Заводу, због чега је потребна замена ове васпитне мере са васпитном мером упућивања у васпитно-поправни дом. Према службеним наводима, уопштено говорећи до овога долази једном у пар година, али у протекле две године није било замене у меру упућивања у васпитно-поправни дом. Са друге стране, није било замене мере у меру упућивања у посебну установу за лечење и оспособљавање, с обзиром да таква установа не постоји, али није било ни замене у меру појачаног надзора уз дневни боравак у установи за васпитавање и образовање.

Ретко када се дешава да штићеници добију условни отпуст са извршења васпитне мере, обично надлежни центар за социјални рад даје писани предлог суду заједно са Заводом, најчешће на иницијативу Завода, о томе да су испуњени задаци предвиђени извршењем васпитне мере и да је потребно обуставити је.

Током 2021. године, 5 штићеника је враћено у заједницу, и то њих 3 у биолошку и 2 у сродничку породицу, а 5 штићеника је премештено у другу установу, и то 4 у домове за незбринуту децу и 1 у Завод за васпитање деце и омладине у Нишу. До премештаја у другу васпитну установу долази уколико се процени да је даљи смештај у овом заводу неодговарајући за штићеника, а у дом за незбринуту децу иду штићеници који немају законског основа за боравак у Заводу (истекло је најдуже време трајања васпитне мере), а не постоје услови за адекватан прихват у заједници. Током 2020. године 1 штићеник је такође премештен у Завод у Нишу, 2 штићеника у дом за незбринуту децу и 7 штићеника је враћено у заједницу.

2.2.1.3. Притужбе

У пракси, формалне притужбе се не подносе. Пре неколико година једна штићеница је саставила и предала притужбу на исхрану, на коју је након разматрања одговорено. Поред овог случаја, руководство установе се није могло присетити ниједне друге притужбе. Са друге стране, усмене притужбе – приговори су чешћи. Оне се односе на могућност телефонских разговора, међусобне размирице, недостатак појединих артикала и намирница и слично. Први корак изражавања било каквог незадовољства су васпитачи – матични или дежурни. Постоји и могућност директног обраћања директорки Завода. Уколико проблем није решен, износи се и разматра на стручном већу запослених, које се

⁴⁴ Од преосталих 3 штићеника, 1 је пунолетан, а за 2 њихови очеви врше родитељско право.

састаје најмање једном недељно. О овим састанцима се воде записници, али посебна евиденција притужби се не води.

НПМ сматра да процедуре притуживања умногоме доприносе поштовању права лица која се налазе у установама и делују као основна заштита од лошег поступања, али и да у исто време граде поверење у систем и конкретно у установу у којој се налазе. Од овог поверења корист имају сви у систему, и лица и **службеници. Најефикаснији начин је да особље развије позитивне односе са лицима, који ће се осећати слободним да им неформално приступе у вези са евентуалним проблемима, у ком смислу је позитиван приступ Завода да на овај начин приступи појединачним незадовољствима штићеника. Овакво поступање је у складу и са препоруком Савета Европе да посредовање и ресторативно решавање сукоба имају приоритет као средства за решавање притужби или испуњавање захтева.**⁴⁵

Међутим, могу се десити и проблеми који се не могу решити на овом нивоу. Стога је важно да у установи постоји поступак који омогућава штићеницима да поднесу формалне притужбе у вези са било којим аспектом поступања према њима или условима у Заводу. Такви поступци могу помоћи у подстицању поверења у систем, осигурати поштовање правила и права и спречити да спорна питања постану извор већих проблема у Заводу. Поступци такође могу одвраћати од евентуалних злоупотреба. Када се примењују на правичан и транспарентан начин, процедуре притуживања могу користити штићеницима, особљу и управи установе.

Такође, имајући у виду да се у Заводу налазе малолетници, поступак притуживања има и едукативни карактер, прво у погледу начина састављања поднесака, а потом и учествовања у разним поступцима и подношења поднесака, захтева и сличних писмених обраћања органима државне управе и другим органима, предузећима и установама касније, када штићеници напусте Завод. Имајући у виду да су притужбени механизми често развијени према одраслим особама и не прилагођавају се узрасту, капацитету и рањивости малолетника, требало би уложити напоре да се развију притужбене процедуре прилагођене малолетницима, које дају приоритет њиховом најбољем интересу и узимају у обзир њихове ставове при решавању њихових притужби.

Завод има интерну Процедуру поступања по притужбама корисника,⁴⁶ сходно којој корисник или његов заступник могу изразити своје незадовољство пруженом услугом у формалном облику – подношењем притужбе и у неформалном облику – изјављивањем приговора. Притужбе се подnose Тиму за притужбе, кога чине директор, правник и сви стручни радници, који разматрају притужбу и одговарају на њу писмено у року од 10 дана, а уколико подносилац није задовољан одговором може да се обрати ресорном министарству. Процедура поступања по усменом приговору је слична, с тиме што се на њега добија усмени одговор.

⁴⁵ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 122.2.

⁴⁶ Бр. 360-1735-02 од 31.12.2014. год.

НПМ указује да одредбе интерног прописа који уређује заштиту права штићеника нису у потпуности у складу са одредбама закона које уређују ово питање и да је потребно ревидирати их.

7.

УТВРЂЕНО

Процедура поступања по притужбама штићеника ЗВДО Књажевац није усклађена са притужбеним поступком предвиђеним Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, односно Законом о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити.

РАЗЛОЗИ

Сваки малолетник треба да има могућност да поднесе захтеве или жалбе директору притворске јединице и његовом или њеном овлашћеном представнику.⁴⁷

Малолетници и њихови родитељи или старатељи ће имати довољно могућности да поднесу захтеве или жалбе управи установе у којој се налазе или за санкције или мере у заједници којима подлежу.

Поступци за подношење захтева или жалби биће једноставни и делотворни. Одлуке о таквим захтевима или жалбама доносиће се без одлагања.⁴⁸

Делотворне жалбе и поступци инспекције представљају основне механизме заштите од злостављања у свим местима притвора, укључујући центре за притвор малолетника.

Малолетницима (као и њиховим родитељима или законским заступницима) треба омогућити улагање жалбе у оквиру административних система установа и они треба да имају право да притужбе – уз поштовање поверљивости садржаја – упуте независном телу. Жалбени поступци треба да буду једноставни, делотворни и прилагођени деци, нарочито у погледу језика који се користи. Малолетници (као и њихови родитељи или законски заступници) треба да имају право да затраже правни савет о жалбама и да користе бесплатну правну помоћ када интереси правде то захтевају.⁴⁹

Малолетник који сматра да је лишен одређених права или да су му она повређена, као и да су учињене друге незаконитости или неправилности у току извршења заводске васпитне мере и казне малолетничког затвора, има право притужбе управнику завода или установе у којима се та кривична санкција извршава.

Поводом притужбе малолетника управник завода или установе у којој се васпитна мера, односно казна малолетничког затвора извршава у року од три дана доноси у писаном облику образложено решење којим се притужба одбија као неоснована или се утврђује њена потпуна или делимична основаност, у ком случају се хитно предузимају одговарајуће мере за отклањање учињених повреда или лишавања права малолетника, односно других незаконитости или неправилности. Решење мора садржати поуку о правном леку.

Против решења управника о притужби малолетник може, у року од осам дана од пријема решења, поднети жалбу већу за малолетнике првостепеног суда који врши надзор над извршењем

⁴⁷ Правила из Хаване, прав. 75.

⁴⁸ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 121. и 122.1.

⁴⁹ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 131.

васпитне мере, односно већу за малолетнике првостепеног суда који је судио у поступку у коме је изречена казна малолетничког затвора.⁵⁰

Корисник који није задовољан пруженом услугом, поступком или понашањем пружаоца услуга, може поднети притужбу надлежном органу.⁵¹

Корисник, особа од поверења или члан његове уже породице који сматра да пружалац услуге крши права корисника, односно није задовољан квалитетом пружања услуге, поступком или понашањем пружаоца услуге или другог лица, може поднети притужбу одговорном лицу у установи, односно код пружаоца услуге, надлежном центру за социјални рад и другим надлежним органима, у складу са законом и прописима донетим на основу закона.

Притужбом се сматра сваки поднесак у коме се износе примедбе на рад установе, односно пружаоца услуге или на поступање запослених у установи, односно код пружаоца услуге, чак и ако није насловљен као притужба.

Притужба не мора да има посебну форму, али треба да садржи најмање: кратак опис поступања на које се односи, име и презиме и контакт подносиоца притужбе.

Установа, односно пружалац услуге нема обавезу да поступа по анонимним притужбама.

Притужба се може поднети у писменој форми или усмено у просторијама установе, односно пружаоца услуге, о чему је запослени који је примио притужбу дужан да сачини записник.

Притужбе разматра руководилац основне организационе јединице на чији се рад притужба односи, руководилац уже организационе јединице или други запослени кога он овласти.

Ако се притужба односи на поступање руководилаца, примениће се правила о изузећу службеног лица из закона којим се уређује општи управни поступак.

Притужба се не може одбацити као неблаговремена.

Корисник који поднесе притужбу биће заштићен од било каквих негативних последица услед подношења притужбе у складу са законом.

У одлуци о притужби утврђује се да ли постоји повреда правила поступања установе, односно пружаоца услуге или понашања запосленог.

Ако је утврђено да постоји повреда, у одлуци се наводи појединачна мера која ће бити предузета ради њеног исправљања у конкретном случају који се односи на подносиоца притужбе.

Одговор на притужбу доставља се најкасније 30 дана од подношења, на разумљив и приступачан начин, што, осим прилагођавања текста, може подразумевати и друге начине информативне приступачности.

У одговору на притужбу подносилац се поучава која правна средства и којим органима може поднети у случају незадовољства одговором на притужбу.

Корисник, особа од поверења, члан његове уже породице или законски заступник малолетног корисника могу, ако нису задовољни одговором на притужбу, односно информацијом о планираним и предузетим мерама поводом притужбе, поднети приговор органу надлежном за вршење инспекцијског надзора, у року прописаном законом којим се уређује општи управни поступак.

Ако приликом испитивања притужбе, одговорно лице установи постојање елемената одговорности за кривична дела, дужан је да предузме радње на које је обавезан и овлашћен у складу са важећим прописима.

⁵⁰ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица ("Сл. гласник РС", бр. 85/05), чл. 97.

⁵¹ Закон о социјалној заштити, чл. 39.

Пунолетни корисник, без обзира на степен пословне способности, особа од поверења, члан његове уже породице или законски заступник малолетног корисника могу да изјаве приговор због начина пружања услуга смештаја, ако не може да се изјави друго правно средство у управном поступку. Приговор се изјављује одговорном лицу установе, односно пружаоца услуге на чије се поступање односи, који и одлучује о приговору.

Приговор се изјављује у року од 15 дана од када се услуга смештаја не пружа тако да обезбеди уредно и квалитетно, под једнаким условима, остваривање права и задовољавање потреба корисника.

О приговору се одлучује решењем, које се издаје у року од 30 дана од пријема приговора.

Директор, односно руководилац одбацује приговор који није благовремен или дозвољен, који је изјавило неовлашћено лице, а одбија приговор ако није основан или усваја приговор ако је основан. Решењем којим се усваја приговор налаже се предузимање законом одређених мера ради отклањања недостатака у пружању услуга смештаја, ако је приговор изјављен због начина пружања услуга смештаја.

Орган надлежан за вршење инспекцијског надзора дужан је да спроведе поступак по приговору, у складу са законом.

На питања која нису регулисана овим законом, примењују се одредбе закона којим се уређује општи управни поступак.⁵²

ПРЕПОРУКА

ЗВДО Књажевац ће Процедуру поступања по притужбама штићеника ускладити са притужбеним поступком предвиђеним Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, односно Законом о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити.

НПМ указује на потребу и значај уредног вођења евиденција, јер оно доприноси добром управљању институцијом, представља једну од гаранција заштите основних права лица и помаже у оптимизацији управљања подацима у циљу индивидуализације програма поступања.

8.

УТВРЂЕНО

ЗВДО Књажевац не води евиденцију притужби и приговора.

РАЗЛОЗИ

Да би се обезбедило спровођење ових принципа и права, следеће смернице и стандарди би требало да буду узети у обзир:

...

релевантне статистичке податке би требало прикупљати и анализирати и требало би подржати истраживања за потребе ефикасног мониторинга;

...⁵³

⁵² Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, чл. 32. и 33.

⁵³ Европска правила о правима деце у резиденцијалним установама, Смернице и стандарди квалитета.

Свака установа би требало да води евиденцију притужби у посебном регистру, узимајући у обзир горе поменуте принципе поверљивости и безбедности. Такав регистар би требало да садржи имена подносилаца притужби, врсту и предмет притужбе, исход притужбеног и жалбеног поступка, накнадне радње предузете да се отклоне недостаци на које се притужба односи и свака врста одштете коју су добили притужиоци. Ове евиденције би требало да послуже као алат за управљање институцијом; на пример, може се догодити да се многе притужбе односе на исте чланове особља или да одређене категорије лица лишених слободе ретко подносе формалне притужбе.⁵⁴

ПРЕПОРУКА

ЗВДО Књажевац ће успоставити и водити евиденцију притужби и приговора.

Притужби које би биле упућене ван Завода, надлежном министарству или Заштитнику грађана, према сазнањима стручних радника није било. Помоћ у састављању притужбе би пружила социјална радница.

Штићеницима би требало јасно објаснити процедуру притуживања и пружити им заштиту, подршку и помоћ у вези са подношењем притужби, посебно ако указују на било који облик злостављања. Ангажовање стручних радника Завода у том правцу је похвално, али оно не обезбеђује потребне гаранције да ће интереси штићеника бити заштићени, како у поступку по притужби, тако и у другим поступцима које би евентуално штићеници желели да покрену. Према службеним наводима, штићенике ретко посећују браниоци и пуномоћници. Дешава се да се против некога од њих води кривини поступак пред Вишим судом у Зајечару, у ком случају долазе браниоци како би обавили разговоре да штићеницима – својим клијентима. Тада се браниоцима омогућава приватни разговор у некој од канцеларија. Истовремено, Закон о бесплатној правној помоћи препознаје штићенике Завода као кориснике ове помоћи.

9.

ПРЕПОРУКА

ЗВДО Књажевац ће предузети активности у циљу информисања штићеника о праву на бесплатну правну помоћ прописану Законом о бесплатној правној помоћи, обезбедити обрасце за подношење захтева за бесплатну правну помоћ и пружити подршку штићеницима којима је то потребно или желе да остваре ово право.

РАЗЛОЗИ

Сваки малолетник има право да затражи помоћ од чланова породице, правних саветника, хуманитарних организација или другде где је то могуће, како би поднели притужбу. Неписменим малолетницима би требало пружити помоћ уколико им затребају услуге јавних или приватних агенција и организација које пружају правне савете или које су надлежне да примају притужбе.⁵⁵

Малолетници и њихови родитељи или законски заступници имају право на правни савет и помоћ у свим питањима у вези са изрицањем и спровођењем санкција или мера.

⁵⁴ Стандарди ЦПТ: Притужбени механизми, ЦПТ/Инф (2018) 4, пар. 90.

⁵⁵ Правила из Хаване, прав. 78.

Надлежни органи ће обезбедити малолетницима разумне услове за добијање ефективног и поверљивог приступа таквим саветима и помоћи, укључујући неограничене и ненадзиране посете правних саветника.

Малолетницима, њиховим родитељима или законским заступницима држава пружа бесплатну правну помоћ када то захтевају интереси правде.⁵⁶

Држављанину Републике Србије, лицу без држављанства, страном држављанину са сталним настањем у Републици Србији и другом лицу које има право на бесплатну правну помоћ према другом закону или потврђеном међународном уговору бесплатна правна помоћ може да се пружи и ако је реч о детету о чијем се праву, обавези или интересу заснованом на закону одлучује у поступку пред судом, другим државним органом односно органом јавне власти; лицу према коме се извршава мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи или заштитна мера обавезног психијатријског лечења; лицу према коме се води поступак делимичног или потпуног лишења или враћања пословне способности; лицу које остварује правну заштиту од насиља у породици; лицу које остварује правну заштиту од тортуре, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања или трговине људима; лицу које тражи азил у Републици Србији; избеглици, лицу под супсидијарном заштитом или интерно расељеном лицу; особи са инвалидитетом; детету које је заштићено услугом смештаја у систему социјалне заштите; деци и младима којима је престала услуга социјалног смештаја до навршене 26 године живота; одраслим и старим лицима која су без сопственог пристанка смештена у установу социјалне заштите; лицу које остварује право на утврђивање времена и места рођења сагласно закону којим се уређује ванпарнични поступак; лицу које је погођено поступком принудног иселења и пресељења у складу са законом којим се уређује становање.

Бесплатна правна помоћ заснива се на једнакој доступности права на бесплатну правну помоћ, без дискриминације пружаоца, тражиоца и корисника, и омогућавању приступа објектима у којима се пружа бесплатна правна помоћ.⁵⁷

Услуге смештаја остварују се кроз програмске активности, којима се у складу са проценом потреба корисника, обезбеђује правна подршка.

Активности правне подршке и усмеравања, у складу са проценом потреба корисника, обухватају обезбеђивање доступности правне помоћи и подршке у складу са потребама корисника; друге послове правне подршке и усмеравања, у складу са посебним прописом.⁵⁸

2.2.2. БЕЗБЕДНОСТ

2.2.2.1. Повреде безбедности/инциденти

Завод има интерну Процедуру поступања у инцидентним ситуацијама, која одређује Интерни тим за заштиту деце од злостављања и занемаривања као стручно тело чији је задатак да интервенише у инцидентним ситуацијама. Чланови Тима – социјални радник, педагог, психолог и матични васпитач, су доступни 24 часа и у сталној међусобној комуникацији. Њихове интервенције се састоје у мерама и активностима да се спречи насиље, смањи ризик од понављања, ублаже последице и прате ефекти мера. Интерни тим прима пријаве, прикупља релевантне информације, предузима мере безбедности,

⁵⁶ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 120.1. - 120.3.

⁵⁷ Закон о бесплатној правној помоћи ("Сл. гласник РС", бр. 87/18), чл. 4. ст. 3. и чл. 10. т. 1.

⁵⁸ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, чл. 29. т. 3, чл. 32. т. 3. и 5.

сачињава план заштите корисника, обавештава директора, Министарство, полицију и јавно тужилаштво, организује пружање медицинске помоћи и друго.

У пракси, уколико је испољено агресивно понашање на неком нижем нивоу, са штићеником се интензивира индивидуални и саветодавни рад, а уколико дође до озбиљнијег кршења правила понашања, васпитач и Тим поступају по протоколу – обавештавају органе гоњења и центар за социјални рад. Након испољавања агресивног понашања, уз реализацију индивидуалног рада васпитачи прате понашање свих учесника инцидента, као и групе, а посебан акценат се ставља на заштиту жртве, наравно увек постоји могућност укључивања и здравствене установе.

Свако је дужан да пријави било какву сумњу на насиље или друго ремећење реда. Сва запажања се уписују у дежурну књигу и дневник рада. Овде се уписује кратак опис догађаја или запажања и учесници. На пример, констатовано је да су на једној штићеници уочене модрице на руци, за шта је интерном истрагом утврђено да јој је нанела друга штићеница приликом свађе. Интерни тим на својој седници констатује шта је урађено поводом неког инцидента, да ли су обављени разговори са учесницима, да ли су обавештени други органи и слично, о чему постоје записници.

У Заводу нема великог броја инцидентних ситуација. Од почетка године одржане су две седнице Интерног тима, поводом два различита догађаја. Недавно је дошло до још једног догађаја који је захтевао седницу Тима, али до ње није дошло због одсуства са рада једне чланице, иако су све потребне мере у циљу решавања конфликтне ситуације предузете.

Васпитачи наводе да повремено може доћи до испољавања неког од облика агресивног понашања, да су приметили да велики утицај на ово има и промена времена, као и да је толеранција штићеника поприлично снижена. Васпитачи наводе пример испољавања агресивног понашања штићеника према штићеници, који се релативно недавно догодио, када су морали да укључе полицију и јавно тужилаштво, а приложен је и видео запис инцидента. Самоповређивање се дешава изузетно ретко, а тренутно је само једна штићеница склона том облику понашања. Васпитачи овакво понашање, у односу на карактеристике штићенице, описују као начин скретања пажње. У оваквим ситуацијама обавезно је укључивање психолога установе, као и по потреби дечијег психијатра.

Завод је у сарадњи са локалном полицијом организовао едукације штићеника о насиљу и злостављању, укључујући и родно засновано насиље.

2.2.2.2. Одржавање реда и безбедности

Процедуром о посебним мерама осигурања безбедности корисника⁵⁹ предвиђени су индиректни – контрола локације, ограничавање кретања, стални надзор, као и директни рестриктивни поступци – примена медикамената и примена мере физичког спутавања. Одлуку о примени мера заштите би требало да донесу родитељ/старатељ, одговорно лице и стручни радник, а о реализованим активностима у оквиру предложене мере би требало

⁵⁹ Бр. 560-571-03 од 18. априла 2016. год.

да се састави писмени извештај, који се доставља директору, родитељу/старатељу и стручном раднику ради вођења евиденције о примени.

Међутим, према наводима руководства Завода, ове рестриктивне мере, иако предвиђене, се не примењују. Забрана примењивања ових мера је изричито и прописана Процедуром о начинима обезбеђивања права корисника.

НПМ указује и да је Законом о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити забрањена примена свих мера принуде и третмана без пристанка корисника, односно законског заступника малолетника, а посебно коришћење мере ограничавања кретања и издвајања корисника у посебно опремљену просторију.⁶⁰

НПМ указује Заводу да су поједине одредбе о рестриктивним поступцима, које се у пракси не примењују и у супротности су са важећим законским прописима, остале у Процедури о посебним мерама осигурања безбедности корисника, која је на снази, те да је потребно ревидирати их.

У прошлости су се догађала тестирања штићеника на психоактивне супстанце. До тестирања је долазило по сазнањима да је неки штићеник корисник супстанци и уз сагласност центра за социјални рад. Ово је обављао лекар у локалној здравственој установи – Здравственом центру Књажевац. Међутим, према службеним наводима већ 2 – 3 године није било потребе за тестирањем.

Према службеним наводима, претреси се врше само ако васпитачи добију информацију од стране других штићеника или од неког запосленог да се у соби налазе недозвољени предмети. Тада се прегледају ствари у соби, а претреси тела се не обављају. Самоиницијативно, без повода, претреси соба се не раде. Ретке су ситуације када штићеници у установу уносе алкохол или психоактивне супстанце. Васпитачи, а и сами штићеници наводе да за овим нема потребе, с обзиром да се забрањени предмети могу сакрити и у дворишту. Постоје ограничења да се пакетом не могу примити одређене ствари, али такође није било ситуација да се у току посете или путем слања пакета у установу уносе недозвољени предмети или супстанце. Приликом пријема пакета постоји процедура по којој се сачињава записник у присуству два стручна радника у ком се пописује шта је све примљено. Не постоји скенер за пакете.

Штићеници са друге стране наводе да се претреси врше релативно редовно, што је супротно информацијама добијених од запослених.

У свим установама претреси спаваоница и лица су понекад неопходни у циљу одржавања реда и безбедности. Претреси су део система надзора. Претреси соба су посебни по томе што се, за разлику од других места и просторија, врше у јединим просторима где лица имају привид приватности. Такође, због своје наметљиве природе, сви претреси тела могу бити понижавајући. Стога их треба користити само када је то апсолутно неопходно за одржавање реда или безбедности у установи.

⁶⁰ Чл. 35. Закона.

Морају постојати правне и процедуралне мере заштите како би се спречила било каква злоупотреба у претресима штићеника и њихових спаваоница. С једне стране, морају се успоставити заштитне мере како би се спречила пракса систематских и дискриминаторних претреса, а са друге стране, оштећење личне имовине. Поред тога, ове заштитне мере се успостављају да би се осигурало да се претреси одвијају на миран начин и са поштовањем, како би се избегло било какво насиље. Претресе би требало да обавља обучено особље које се лако може идентификовати. Претреси соба би требало да се обављају у присуству корисника собе, а претресе лица би требало да обавља особље истог пола, ван видокруга других корисника. Инвазивне претресе, који у већој мери задиру у физички интегритет претресаног лица, као што су претреси на голо или прегледи телесних шупљина, би требало користити само изузетно, као крајњу меру, а прегледе телесних шупљина би требало да обавља искључиво медицинско особље.

Како би се обезбедиле процедуралне мере заштите о којима је било речи изнад, НПМ сматра да је потребно уредити услове под којима је претрес дозвољен и начин његовог обављања. Посебна процедура о обављању претреса у Заводу не постоји, а постојеће процедуре, као што је Процедура поступања у инцидентним ситуацијама или о посебним мерама осигурања безбедности корисника, не уређују претресе. Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити предвиђа да се у случају нужности спречавања угрожавања живота или безбедности корисника или других лица или повреде права других лица могу предузети одређене мере, као и да начин и ближе услове поступања установе у инцидентним ситуацијама прописује министар надлежан за социјалну заштиту,⁶¹ актом који би требао да буде донет у року од девет месеци од дана ступања на снагу овог закона,⁶² односно од 31. децембра 2021. године.

НПМ указује Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања да је актом којим ће се прописати начин и ближи услови поступања установе у инцидентним ситуацијама потребно посебно уредити претресе лица и ствари у установама, када је то неопходно ради одржавања безбедности у установи и сигурности корисника.

Формални дисциплински поступци не постоје. Ипак, предузимају се одређене мере као одговор на ремећење реда, на пример једна штићеница је због сукоба премештена у другу спаваоницу, без ограничавања контаката са другим штићеницима, а једном штићенику је због злоупотребе телефона неко време надзирана употреба телефона. У случају тежег нарушавања реда обавештава се локална полиција, као и упутни центар за социјални рад и судија за малолетнике, ради предузимања мера из своје надлежности (престанак смештаја, премештај у другу установу и сл.).

У Заводу постоји видео надзор, који је постављен споља – над прилазима Заводу, у ходницима и више заједничких просторија. Надзор се прати из канцеларије директорке и из дежурне канцеларије. Снимци видео надзора се чувају, али због техничких могућности у трајању од свега неколико дана. Ово није довољно у случају потребе провере неког

⁶¹ Чл. 34. ст. 2. и 3.

⁶² Чл. 40.

догађаја који би био предмет независне, спољне контроле или предмет притужбе која није поднета непосредно руководству установе. НПМ уобичајено препоручује установама које посећује да снимке видео надзора чувају у трајању не краћем од 30 дана, што је стандард којим се води и Европски комитет за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТТ).

10.

УТВРЂЕНО

У ЗВДО Књажевац снимци видео надзора се чувају краће од 30 дана.

РАЗЛОЗИ

У контексту превенције и истраге случајева неадекватног поступања, потребно је обратити пажњу на бољу покривеност системима видео надзора, скупа са обезбеђењем заштите снимака и одговарајућом политиком архивирања забележеног/снимљеног материјала.⁶³

Током посете, делегација је имала прилику да испита одређене аспекте недавног инцидента који је укључивао употребу силе од стране особља у затвору у Кишиневу. Делегација је била изненађена када је сазнала да су релевантни CCTV снимци инцидента већ избрисани (тј. отприлике три недеље након инцидента). Штавише, делегација није била у могућности да добије јасне информације од руководства затвора о периоду чувања CCTV снимака. С тим у вези, тврдило се да капацитет складиштења сервера у установи није довољан да обезбеди да се сви записи чувају дужи од неколико недеља.

...

*ЦПТ препоручује да молдавске власти предузму кораке у затвору у Кишиневу (и, где је то прикладно, у другим затворским установама у земљи) како би максимизирали потенцијал система за видео снимање, у светлу горњих напомена. Тачније, и **CCTV и снимци камере за ношење на телу би требало, по правилу, да се чувају најмање 30 дана**, а у случају насилног инцидента или било ког случаја који укључује наводе о злостављању, снимак треба да се сачува за довољан период како би се користио као доказ у случају потребе.⁶⁴*

На жалост, одсуство CCTV снимака дотичног инцидента чини практично немогућим решавање ових неслагања. ЦПТ препоручује да од сада шпанске власти обезбеде да се од свих полицијских станица у земљи захтева да чувају све своје CCTV снимке најмање 30 дана, како би се осигурало да се све оптужбе о злостављању изнете против службеника за спровођење закона у областима које покривају камере могу проверити и оптужбе или одбацити или даље истражити.⁶⁵

ПРЕПОРУКА

У ЗВДО Књажевац снимци видео надзора ће се чувати најмање 30 дана.

⁶³ Србија: Посета 2011, пар. 37.

⁶⁴ Извештај Влади Молдавије о посети Републици Молдавији коју је обавио ЦПТ од 28. јануара до 7. фебруара 2020. (Молдавија: Посета 2020), ЦПТ/Инф (2020) 27, пар. 47.

⁶⁵ Извештај Влади Шпаније о посети Шпанији коју је обавио ЦПТ од 16. до 28. септембра 2020. (Шпанија: Посета 2020), ЦПТ/Инф (2021) 27, пар. 15.

2.2.3. КОНТРОЛА

Надлежно Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања је обављало интерну контролу над радом Завода једном или два пута годишње. Ипак, последњи пут оваква контрола је обављена пре три године. Како је објашњено тиму НПМ, због епидемије заразне болести интерна контрола није долазила у Завод, већ се ова контрола обавља одговарањем на контролне листе, које се једном годишње достављају Министарству.

Организације цивилног друштва су повремено присутне у Заводу, уз сагласност надлежног Министарства, али не обављају независан мониторинг над радом, већ су ту због прикупљања информација – нпр. НВО Атина о родно заснованом насиљу; спровођења пројеката, односно додатних услуга – нпр. НВО Центар Звезда за пројекат Кућа могућности или Тимочки клуб за предах смештај; доделе хуманитарне помоћи – нпр. НВО Центар Звезда приликом доделе новогодишњих поклона штићеницима.

2.3. ТРЕТМАН И ПОЛОЖАЈ ШТИЋЕНИКА

2.3.1 ВАСПИТНИ РАД

2.3.1.1. Организација службе

Служба за третман Завода се састоји од пет васпитача од којих су три специјални педагози и два професори физичког васпитања. Један од васпитача је на замени одсутног васпитача. У установи су запослена и два ноћна васпитача од којих је један професор ликовне културе, а други је завршио војну академију. По потреби, у ноћни рад се укључују и други васпитачи. Такође, поред наведених у установи постоји и оформљен стручни тим који се састоји од социјалног радника, психолога и педагога. Приликом разговора, васпитачи наводе да је од 2017. године број васпитача смањен за шест услед одласка колега у старосну пензију, а слободна радна места нису поново попуњавана.

Осим знања које су стекли током образовања васпитачи у скорије време нису имали значајније додатне обуке, краткорочне или дугорочне, које би им дале додатне алате за рад са специфичном популацијом штићеника која борави у установи. Васпитачи наводе да су поједине колеге имале неколико вебинара током трајања епидемије заразне болести COVID-19 на тему насиља и кривичних дела. Стручни тим и пар васпитача су пре епидемије имали обуку на тему медијације. Другим речима, нема обука терапеутског типа.⁶⁶

2.3.1.2. Пријем

Пријем нових штићеника се врши уз одлуку стручног тима, који се састоји од социјалног радника, психолога и педагога. Поред стручног тима, у пријему учествују васпитач у чију ће групу штићеник бити смештен, као и правник установе. Како би се реализовао пријем, потребно је да надлежни центар за социјални рад уз захтев достави и сву релевантну документацију и податке који се тичу самог штићеника. Завод у року од 15 дана даје позитиван или негативан одговор на захтев за пријем. Комплетна добијена документација

⁶⁶ Препоруку НПМ у вези са наведеним видети у поглављу 2.3.1.4.1. Специјализовани васпитни рад.

се чува у личним досијеима, који стоје у канцеларији социјалне раднице, а штићенику се отвара и лист праћења, додаје документ почетне процене, као и програм поступања, односно план услуга. Приликом пријема, у обзир се узимају и лична интересовања штићеника. Након извршеног пријема, о томе се обавештава надлежни суд, центар за социјални рад, као и родитељи или старатељи. Постоји и пракса већине центара да приликом пријема уплаћују једнократну новчану помоћ на име штићеника у износу од 5.000 до 20.000 динара.

Приликом пријема штићеник се усмено упознаје са прописима и кућном редом установе, са својим правима и обавезама, са јеловником и могућностима коришћења слободног времена. Индивидуализација програма поступања се огледа у постављању индивидуалних циљева који се ревидирају на сваких годину дана, наравно, уколико постоји потреба, ревидирање се може урадити и раније. Партиципација штићеника у поступку пријема се огледа у њиховом учествовању у разговору и првој процени.

Постоје разлике у пракси пријема у односу на период епидемије заразне болести. У том периоду, број захтева за пријем нових штићеника је био доста мањи, а једно време је био и стопиран пријем. Касније је то промењено и дозвољен је пријем, али су нови штићеници морали да буду у изолацији. Током епидемије, а до 31. марта текуће године, штићеници су се након пријема смештали у одвојене просторије у трајању од седам до максимално 14 дана, у неку врсту карантина. Тренутно, штићеници се након пријема одмах смештају у групе са осталима.

2.3.1.3. Распооређивање

Након пријема и приликом распоређивања штићеника у колектив и собе, осим по полу, не постоје специфичније личне карактеристике које се узимају у обзир. Штићеници који су на смештају се упућују на услугу домског смештаја, у 90% случајева, као и на извршење васпитних мера, отприлике у 10% случајева. Приликом размештања по собама се не узима у обзир да ли је дете упућено на васпитну меру или не, што у практичном смислу, а посебно у односу на њихов узраст, и не мора представљати проблем.

С обзиром на број штићеника у установи, у односу на број васпитача као и на саме капацитете установе, стиче се утисак да не постоје проблеми у формирању група. Са друге стране, број штићеника по групама у неким ситуацијама једноставно не представља „групу“.

Васпитачи наводе да се штићеници по собама распоређују на основу њихове процене, као и да су могуће ситуације где се штићеници који деле собу једноставно не слажу, те се у оваквим случајевима они раздвајају и смештају у друге собе. Чињенично стање је да у установи не борава велики број корисника (14), те је релативно једноставно одвојити их по групама и собама тако да ретко када долази до конфликтних ситуација међу њима. Штићеници такође могу изразити жељу са ким би волели да буду у соби што васпитачи узимају у обзир. До размештања из соба због лоших односа међу штићеницима долази изузетно ретко и само уколико дође до проблема међу њима. Васпитачи могу предложити размештај уколико примете чудно понашање или проблеме међу штићеницима, а и сами штићеници могу иницирати свој премештај.

У тренутку посете у установи је постојало пет васпитних група. Васпитне групе се формирају по критеријумима задатим Правилником о третману, на основу података из досијеа, на основу карактеристика штићеника, као и на основу разговора који се са њима обављају. Партиципација штићеника постоји у смислу разговора који се обављају са васпитачем. Васпитна група I састоји се од три дечака, васпитна група II од једног дечака, група III од два дечака, група IV од три дечака и васпитна група V од пет девојчица. У скорије време очекује се пријем 5 нових штићеника.

2.3.1.4. Спровођење васпитног рада

Евиденцију о васпитном раду воде васпитачи или чланови стручног тима у досијеима штићеника. Васпитачи праве годишњи план рада са штићеником и о његовој успешности извештавају периодично (на шестомесечном или годишњем нивоу), а по потреби и чешће (ванредно). План и програм рада формира као интерни документ сваки васпитач за своју васпитну групу (на годишњем нивоу), а План услуга који је предвиђен за конкретног штићеника се доставља након пријема на сагласност надлежном центру за социјални рад. Васпитачи наводе да се на препоруку Републичког завода за социјалну заштиту план услуга и његова процена ревидира на период од месец дана, с тим што је прва процена нешто обимнија.

Како васпитачи наводе, васпитни рад са штићеницима се може реализовати у групном или индивидуалном облику кроз неформалне или формалне разговоре. У пракси, овај начин рада се своди на организовање слободног времена штићеника. Евиденција васпитног рада се бележи у листовима праћења, а у смислу планирања у годишњем плану се наводе области на које би васпитачи требало да се фокусирају у раду са штићеницима. Уколико се уочи било какав облик проблематичног понашања или лошијег односа међу штићеницима, васпитач реагује правовремено, али даљи рад зависи од личних карактеристика или воље васпитача. Важно је истаћи да су васпитачи навели да нису упознати са неким документом који је званичан а по коме би се њихов рад одвијао.

У теорији реално би било да постоји разлика у карактеристикама штићеника који су у Заводу по васпитној мери у односу на други основ и да се и по томе планира овакав начин рада. Међутим, у пракси, а и по наводима васпитача, нема превелике разлике у карактеристикама штићеника, па чак ни у односу на разлог њиховог боравка у институцији.

У Програму рада васпитне групе се наводи 15ак активности које ће се обрађивати као теме за групни васпитни рад за целу годину. Упркос томе, групни рад са штићеницима се у пракси организује без структуре, на основу предлога штићеника или идеје васпитача. У Програму рада је наведено да се групни рад спроводи једном или два пута недељно. То је процена лична васпитача, али не и опште правило које би примењивали сви васпитачи у раду са штићеницима. Уз то, групни рад није обавезан за штићенике. Када обављају групни рад, наводе да је то у зависности да ли ће одређени штићеници бити заинтересовани за тему коју обрађују у том термину. **НПМ сматра да би штићеници требало да имају обавезу похађања оваквих врста радионица, јер то је део васпитног рада, нарочито из разлога јер су штићеници издвојени из своје породице и заједнице ради корекције понашања.**

Када је реч о индивидуалном раду са штићеницима, васпитачи наводе да рад са онима који су на извршењу васпитне мере подразумева више индивидуалних разговора од стране васпитача или чланова стручног тима, када им се објашњавају последице њихових поступака, процедуре кроз које су прошли и које их чекају. У Програму рада се наводи да постоји индивидуални рад и шта је, али не наводи се колико учестало ће се он обављати и да ли то у питању само индивидуални разговор или и неке друге активности.

Напредовање кроз третман је могуће и сакупљањем бодова, међутим ова пракса није уједначена код свих васпитача и не постоји никакав документ који ближе појашњава ову процедуру. У пракси, корекција понашања штићеника се врши и кроз награде или казне. Награде могу бити слаткиши (дешава се често да новац за ове потребе издвајају сами васпитачи), или излети, с тим што у излетима скоро увек учествују сви штићеници те овај начин мотивисања и није баш најбољи. Што се тиче казни, углавном се оне огледају у не вођењу појединих штићеника на излете и слично. Постоји разлика у формирању група за групни рад, али је критеријум углавном само узраст штићеника. Васпитачи наводе да је лакше организовати рад са млађом групом с обзиром да су они више заинтересовани.

У пракси се права штићеника не могу користити као алат за промену њиховог понашања с обзиром да им на пример већи број посета не доноси ништа, с обзиром на удаљеност установе и релативно мали број сродника који би долазили у посете штићенику.

Када је у питању васпитни рад у Заводу, НПМ је на основу свега закључио да постоје адекватно организован систем за пријем штићеника и неопходни акти који се користе у оквиру тог поступка. Распоређивање штићеника се врши без дискриминације по било ком основу, у складу са функционисањем постојећих група и уз уважавање индивидуалних карактеристика свако новог штићеника и његових потреба. Даље, иако постоје документоване активности васпитача које спадају у васпитни рад, они нису прецизирани детаљно временски, а план рада се прави на годишњем нивоу за васпитну групу и спроводи се по процени васпитача. Групном раду недостаје структуре и плана рада за текући месец, као и распоред када ће се и шта радити са групом. Делује да се активности организују на дневном нивоу без утврђеног плана и структуре, која је за штићенике врло битна да постоји и да се поштује. Групни рад је остављен на жељу штићеника за тему за коју су заинтересовани, а требало би да буду подстакнути да присуствују. Процес бодовања понашања штићеника није заступљен код свих васпитача, пракса рада у овом делу није уједначена у оквиру Завода, што није добро. Неопходно је утврдити прецизна бодовања, ако се користи такав систем и прецизирати награде и казне за понашања као васпитни метод.

11.

УТВРЂЕНО

У ЗВДО Књажевац васпитни рад са штићеницима се спроводи без структуре. За индивидуални ни групни рад није прецизирано шта подразумева и како се одвија и евалуира, већ се утврђује и спроводи на основу личне процене васпитача, а не правила која се примењују по плану и програму.

РАЗЛОЗИ

Малолетницима лишеним слободe биће обезбеђене различите сврсисходне активности и интервенције према индивидуалном свеобухватном плану чији је циљ напредовање кроз мање рестриктивне режиме и припрему за пуштање и реинтеграцију у друштво. Ове активности и интервенције ће подстаћи њихово физичко и ментално здравље, самопоштовање и осећај одговорности и развити ставове и вештине које ће их спречити да поново почине прекршај.

Малолетници ће се подстицати да учествују у таквим активностима и интервенцијама.

Све интервенције ће бити осмишљене тако да промовишу развој малолетника, који ће се активно подстицати да у њима учествују.

Ове интервенције ће настојати да задовоље индивидуалне потребе малолетника у складу са узрастом, полом, друштвеним и културним пореклом, степеном развоја и врстом учињеног дела. Оне ће бити у складу са доказаним професионалним стандардима заснованим на налазима истраживања и најбољој пракси у овој области.⁶⁷

У разним установама које је посетио, ЦПТ је уочио постојање диференцираног режима заснованог на подстицајима у коме се награђују напредак код малолетника који су кооперативни и испољавају добро понашање, док се затвореницима који испољавају негативно понашање додељује нижи ранг унутар тог режима и они подлежу разним ограничењима. Према мишљењу ЦПТ, приступ који се заснива на понашању може бити од користи у подстицању малолетних затвореника да се придржавају норми живљења унутар групе и да следе конструктивне путеве саморазвоја. Међутим, повлачење подстицаја због непридржавања норми брзо може достићи ниво лишавања који је неспојив са минималним захтевима. Треба посебно предузети кораке да се избегне да малолетници на које се ово односи буду подвргнути режиму који је сличан самици. Поред тога, **треба да постоје формалне и транспарентне процедуре како би се избегло да „васпитне мере“ постану произвољне или да се тако доживљавају.**⁶⁸

Извршење васпитних мера и казне малолетничког затвора заснива се на појединачном програму поступања са малолетником који је прилагођен његовој личности и у складу са савременим достигнућима науке, педагошке и педолошке праксе.

Појединачни програми се израђују на основу целовитог сагледавања зрелости и других својстава личности малолетника, његовог узраста, нивоа образовања, ранијег живота малолетника и понашања у социјалној средини, облика поремећаја понашања, врсте кривичног дела и околности под којима је учињено.

Појединачним програмом посебно се утврђују: ниво зрелости малолетника, друга својства његове личности, могућност укључивања у процес образовања и радног оспособљавања, коришћење и организација слободног времена, рад са родитељем, усвојоцем или староцем малолетника и другим члановима његове породице, као и други облици психосоцијалног, педагошког и педолошког утицаја на малолетника.⁶⁹

ПРЕПОРУКА

ЗВДО Књажевац ће увести детаљнију структуру, правила и смернице, којим ће се конкретније планирати спровођење васпитног рада и формализовати начин напредовања или назадовања у третману. Штићеници ће се подстицати и мотивисати да учествују у васпитном раду.

⁶⁷ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 50.1, 50.2, 76.1. и 76.2.

⁶⁸ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободe према кривичном законодавству, пар. 112.

⁶⁹ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, чл. 93.

2.3.1.4.1. Специјализовани васпитни рад

Васпитачи установе немају специјализоване програме по којима би могли да организују или испланирају индивидуални или групни рад са штићеницима на одређену тему која би им била од значаја, нити су едуковани за примену ових програма Поједини васпитачи су прошли ранијих година обуку за ПИТ,⁷⁰ али он никада није примењиван у овој установи.

Обука је важна како би особље било опремљено знањем, вештинама и ставом да добро обавља своје дужности и уз поштовање права и достојанства према којима примењују васпитни рад. Рад у установама је сложен и захтева различите вештине. Многи нови запослени неће имати никаква знања о раду у установи унапред. Обука је стога део развоја и одржавања квалификоване, мотивисане и посвећеног особља.

Програми обуке би требало да укључују почетну обуку и редовне могућности за професионални развој током каријере. Требало би да се заснивају на јасном разумевању сврхе рада у установи и принципима људских права који су у његовој основи.

Особљу би требало пружати додатне могућности за професионални развој у редовним интервалима током њихове каријере, како би се осигурало да одржавају своје знање и капацитете, као и да су упознати са најновијим концептима и техникама релевантним за њихову улогу. Ово је такође важно за одржавање мотивације и задржавање особља. Такве могућности могу укључивати: интерну обуку, обуку у специјализованим центрима са особљем из установа, националне квалификације, могућности за обуку у сродним областима.

Особље које ради са децом би требало да буде посебно обучено о правима, посебним аспектима и потребама заштите деце у установама, због њиховог младог узраста и рањивости. Ово укључује међународне стандарде о правима детета и принципу најбољег интереса детета, као и основну обуку о дечијој психологији и добробити детета.

Потребно је обезбедити и обучити васпитаче за имплементацију различитих специјализованих програма, на пример на тему вршњачког насиља, агресивног понашања, алкохолизма, наркоманије итд. Ова обука би морала бити акредитована, да следи конкретан програм који прати развој и специфичне карактеристике штићеника у Заводу. Дакле, битно је да се запосленима обезбеди едукација за извођење радионичарског рада и акредитован структурисан програм који би примењивали васпитачи. Од нарочитог је значаја да сви васпитачи и стручни радници буду обучени за рад са штићеницима у ситуацијама вршњачког насиља. Поред тога, било би пожељно да бар одређени број стручних радника има додатну обуку, односно лиценцу у некој врсти области саветовања (породична психотерапија, гешталт, трансакциона анализа), што би допринело квалитетнијем раду са штићеницима, како индивидуалном тако и групном.

⁷⁰ Програм интензивног третмана деце са вишеструким сметњама у понашању, емоционалном и социјалном развоју и функционисању.

12.

УТВРЂЕНО

У ЗВДО Књажевац није обезбеђено стручно усавршавање стручних радника и сарадника.

РАЗЛОЗИ

Особље би требало да прође обуку која ће им омогућити да обављају своје дужности ефективно, посебно обуку из дечије психологије, заштите деце и међународних стандарда и норми људских права и права детета, укључујући и ова Правила. Особље би требало да одржава и унапређује своје знање и професионалне капацитете похађањем курсева стручног усавршавања обуке, које треба организовати у одговарајућим интервалима током њихове каријере.⁷¹

Особље одговорно за спровођење санкција и мера у заједници и лишавање слободе малолетника ће имати одговарајућу почетну обуку, која се бави теоријским и практичним аспектима свог рада, и даће им се упутства која ће им омогућити да реално разумеју своју област рада, практичне дужности и етичке захтеве њиховог рада.

Професионална компетенција особља ће се редовно јачати и развијати кроз даљу обуку током рада, супервизију и прегледе и оцењивања учинка.

Обука ће се фокусирати на:

- а. етику и основне вредности професије о којој се ради;
- б. националне заштитне мере и међународне инструменте о правима детета и заштити малолетника од неприхватљивог поступања;
- ц. малолетничко и породично право, психологију развоја, социјално-васпитни рад са малолетницима;
- д. инструкције особљу како да усмеравају и мотивишу малолетнике, да задобију њихово поштовање и да им пруже позитиван узор и перспективу;
- е. успостављање и одржавање професионалног односа са малолетницима и њиховим породицама;
- ф. проверене методе интервенције и добре праксе;
- г. методе бављења разноликошћу дотичних малолетника и
- х. начине сарадње у мултидисциплинарним тимовима, као и са другим институцијама које се баве третманом појединачних малолетника.⁷²

Одговор на малолетничку делинквенцију би требало планирати, координирати и пружати кроз локална партнерства, која се састоје од кључних јавних агенција – полиције, пробације, омладинске и социјалне заштите, судства, образовања, запошљавања, здравства и становања – и добровољног и приватног сектора. Таква партнерства треба да буду одговорна за постизање заједничког и јасно дефинисаног циља, и:

- обезбеде почетну обуку и обуку током рада;
- планирају, финансирају и пружају услуге;
- постављају стандарде и прате учинак;
- размењују информације (придржавајући се законских захтева заштите података и професионалне тајне и узимајући у обзир специфичне дужности дотичних агенција); и
- евалуирају учинковитост и деле добру праксу.⁷³

⁷¹ Правила из Хаване, прав. 85.

⁷² Европска правила за малолетне преступнике, прав. 129.

⁷³ Препорука Рец (2003) 20 Комитета министара Савета Европе државама чланицама о новим начинима поступања са малолетничком делинквенцијом и улози малолетничког правосуђа, прав. 21.

Требало би предвидети унутрашњу организацију установе на основу:

- - високих професионалних стандарда особља, које има користи од усавршавања током службе; ...⁷⁴

Сви запослени, укључујући и оне са дужностима чувара, који су у непосредном контакту са малолетницима треба да добију стручну обуку, како приликом увођења у посао тако и касније, континуирано, и треба да добијају помоћ у виду одговарајуће спољне подршке и надзора у обављању дужности. Посебну пажњу треба посветити обуци кадрова у контролисању насилних инцидената, нарочито у вербалној деескалацији ради смањивања напетости и стручним техникама физичког спутавања.⁷⁵

Стручно усавршавање, у смислу овог закона, јесте непрекидно стицање знања и вештина стручних радника и стручних сарадника у социјалној заштити.

Трошкове стручног усавршавања стручних радника и стручних сарадника сноси послодавац и стручни радници и стручни сарадници.

Стручни радници и стручни сарадници у социјалној заштити имају право и дужност да у току професионалног рада стално прате развој науке и струке и да се стручно усавршавају ради одржавања и унапређивања професионалних компетенција и квалитета стручног рада.

Стручно усавршавање стручних радника услов је за напредовање и стицање, односно обнављање лиценце.

Установа социјалне заштите, односно пружалац услуга социјалне заштите дужан је да запосленом стручном раднику обезбеди услове за стицање и обнављање лиценце, у складу са законом.

Установа социјалне заштите, односно пружалац услуга социјалне заштите дужан је да стручном раднику и стручном сараднику обезбеди стручно усавршавање, у складу са овим законом, а према плану стручног усавршавања.

План стручног усавршавања из става 1. овог члана доноси установа социјалне заштите, односно пружалац услуга социјалне заштите.

План развоја кадрова у социјалној заштити, на предлог завода за социјалну заштиту, доноси министар надлежан за социјалну заштиту.⁷⁶

Пружалац услуге обезбеђује одговарајућу стручну подршку (нпр. консултације, менторство, супервизију по одговарајућем моделу и др.), свим лицима ангажованим на пружању услуге, у складу са својим планом стручног усавршавања донетим у складу са законом којим је уређена социјална заштита.⁷⁷

ПРЕПОРУКА

ЗВДО Књажевац ће донети план стручног усавршавања и стручне раднике и сараднике укључити у стручно усавршавање, које ће обухватити и специјализоване програме поступања према штићеницима.

⁷⁴ Европска правила о правима деце у резиденцијалним установама, Смернице и стандарди квалитета.

⁷⁵ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 120.

⁷⁶ Закон о социјалној заштити, чл. 143. – 145.

⁷⁷ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, чл. 20. ст. 1.

2.3.1.5. Припрема за отпуст

У Заводу штићеници најчешће остају до завршетка спровођења васпитне мере, а то је најдуже 2 године или до завршетка основног или средњег школовања, или до преласка у другу институцију из различитих разлога - најчешће превазилажење капацитета и могућности Завода. Међутим, дешава се да неки штићеници остају и дуже јер систем није обезбедио могућност за њихово збрињавање или до премештања у другу установу. Ту првенствено спадају штићеници са комбинованим дијагнозама које захтевају збрињавање социјално-здравственог типа.⁷⁸

Штићеници се по изласку из Завода враћају или у биолошку породицу, у хранитељску породицу или одлазе у другу установу где би могли да наставе школовање. У току 2021. године, припрема за отпуст је рађена за 10 штићеника, а од почетка 2022. године 4 штићеника се припрема за отпуст.

План за отпуст штићеника Завод прави сваке године у марту јер је то неколико месеци до краја школске године, а припрема за отпуст креће по пријему штићеника у установу. У пракси, интензивнији рад почиње 3 или 4 месеца пре отпуста. Штићеници од Завода не добијају новчана средства за излазак, осим сопствених уколико су уштедели од џепарца, а понекад кроз једнократну помоћ средства дају надлежни центри за социјални рад.

План обухвата припрему за завршетак и даљи наставак школовања, сарадњу са центрима за социјални рад или са другим установама, са организацијама за смештај деце у кућама на пола пута и сл. Затим, припремају се за прилагођавање новим условима живота у зависности где одлазе, интензивира се рад за задовољење личних потреба и бриге о себи и својој безбедности у спољњем свету, обучавање за рад у кухињи и за рад са кућним апаратима и сл.

У оквиру тог поступка остварују увек сарадњу са центром за социјални рад, некада и са хранитељском породицом или родитељима. Центар ради припрему родитеља, старатеља или хранитеља.

По изласку штићеника из Завода најчешће социјални радник испуњава обавезу да остварује контакт са штићеником у наредне две године. Дешава се и да васпитач остаје у контакту са штићеницима, али су честе ситуације и да се они сами јављају.

Када се штићеник припрема за отпуст не одваја се од других, већ наставља да борави и користи исти простор као и пре. Оно што се додатно ради са тим штићеником јесте да се интензивира рад који се тиче оспособљавања за самосталну бригу о себи. У ту сврху користе дечију кухињу, коју иначе могу да користе сви штићеници, да праве разне слаткише, а намирнице за то купују од џепарца. То користе уз надзор васпитача или куvara.

Приликом изласка из Завода штићеници са собом носе своју гардеробу, приватне ствари, евентуално уштећевину, која се може и пребацити на рачун установе уколико је у питању

⁷⁸ Више о томе у поглављу 2.4.2. Посебни аспекти здравствене заштите.

премештај, школску и медицинску документацију (такође се може пребацити у другу установу ако је у питању премештај).

Корисници у разговору са тимом НПМ проблематизују отпуст истичући непостојање адекватне заштите након изласка из Завода.

2.3.2. ОБРАЗОВАЊЕ И СТРУЧНО ОСПОСОБЉАВАЊЕ

По пријему у Завод доставља се документација о образовању штићеника, како би се оно наставило након смештаја. Завод остварује сарадњу са ОШ "Младост", која се налази у истом дворишту и ту постоји настава од 1. - 8. разреда, као и могућност похађања наставе по прилагођеном програму. Сва штићеници завршавају ту основну школу. Штићеници који уписују средње образовање су са донекле већим интелектуалним капацитетима. Постоји сарадња са Економско – трговинском школом у Зајечару, а раније су поједини штићеници похађали Техничку школу у Књажевцу (смер обућар).

Дипломе школа које су штићеници завршили су признате и валидне у систему образовања. Дуално образовање не постоји актуелно. Средње школе у окружењу (по информацијама запослених из Завода) немају одељења ученика који би похађали наставни програм за ИОП.⁷⁹ Завод нема података да ли је неки штићеник наставио школовање у некој другој школи по изласку из њихове установе, ако му је истекла или обустављена васпитна мера а школовање још није завршио.

Могућности за стручно оспособљавање нема у локалној средини.

Од штићеника који су се налазили у Заводу на дан посете, један је пунолетан и завршио је ванредно средњу економску школу, смер кулинарски техничар, 4. степен и излази из Завода у наредном периоду. Запослени у Заводу су уложили додатан напор да овом штићенику обезбеде завршетак школовања тако што су га одвозили и довозили из школе у Зајечару када је то било потребно. Поред тога, једна штићеница је завршила основну школу по програму ИОП-1, али даље школовање није наставила јер за њене потребе не постоји у близини средња школа која би пружала наставу по прилагођеном програму, а уз то још има и здравствених проблема те јој то додатно отежава школовање.

Преосталих 12 штићеника је распоређено: 8. разред – њих 4, 7. разред - 1, 6. разред - 3, 5. разред - 2 и 4. разред - 2. Сви похађају школу по прилагођеном програму ИОП-1. Настава се одвија по сменама (пре подне/по подне), а промена је сваке недеље. Штићеници самостално иду и враћају се из школе, васпитач у смени је упознат са временом почетка и краја наставе и распоредом часова. Васпитач прати штићеника приликом првог одласка у школу.

Подршку учењу пружају педагог и васпитач и одржава се у канцеларији оног ко спроводи подршку и у складу са наставним програмом. Претходно, када је било епидемиолошких ограничења, школа им је свакодневно достављала наставни програм и они су га спроводили са штићеницима у учионици, у подели према разредима и предметима.

⁷⁹ Индивидуални образовни план.

Постоји просторија где је могла да се одржава настава. Завод нема посебно опремљену рачунарску учионицу како би свима био доступан рачунар и немају лап топ за потребе штићеника. Постоји рачунарска учионица са компјутерима који су стари више година и који су неупотребљиви.

На родитељске састанке одлазе матични васпитач или педагог, а постоји и комуникација телефоном минимум 3 пута недељно. Школа доставља Заводу сваки дан евиденцију присуства штићеника на настави, уз напомену уколико се десио неки догађај. Сарадњу са основном школом описују као одличну и међусобно се помажу и договарају. О комуникацији са школом педагог води свој дневник рада у писаној форми, затим убележава у лист праћења у досијеу штићеника ако је било нешто од значаја и убележава у књигу дежурства. Васпитачи наводе да је долазило до мањих конфликта са осталим ученицима или до ситуација у којима штићеник почиње да проводи време са онима чије понашање такође није коректно.

2.3.3. СЛОБОДНО ВРЕМЕ

Слободно време се користи за бављење спортским и културним активностима. У дворишту Завода постоји велики простор зеленила, дрвена одморишта - кућице за одмор, могућности за шетњу и коришћење травнате површине за мали фудбал. Двориште није ограђено. Штићеници проводе заједно време напољу и под надзором су васпитача. Напољу су просечно око 3 сата дневно и у то време су урачунате и све активности у вези са спортом. Остатак времена им прође у обавезама одржавања хигијене простора или у школским обавезама.

Штићеници су у разговору навели да се лепо слажу и заједно проводе време, а девојчице пошто их има мање више проводе времена заједно, одвојено од дечака. Дешава се повремено да неки штићеник буде искључен из групе од стране својих вршњака. Васпитачи покушавају да одрже кохезију група и увек реагују у оваквим ситуацијама.

Већину времена унутра проводе у дневним боравцима где се баве различитим активностима. У једном од дневних боравака имају могућност да користе Сони-плеј-стејшн, у другим прате ТВ програм, играју пикадо и друштвене игре и сл. Поред тога, воле да пуштају музику и да певају караоке. Завод организује прославе рођендана, прославе празника значајних за Завод, прославе новогодишњих празника и сл.

игрице

У једном боравку су затечене видео игрице, електрични тротинет и друге друштвене игре, за шта су добијене информације да их штићеници користе уз претходну најаву својим васпитачима. Једну видео конзолу су сами купили, од новца који су зарадили продајом ораха сакупљеног из дворишта Завода.

По питању одлазака у град, најчешће се одлази четвртком у куповину и штићеници могу да потроше 1.300 динара недељно. Штићеници одлазе у пратњи васпитача, купују за свој цепарац шта желе. По обављању куповине у складу са проценом васпитача поједини штићеници могу остати самостално у граду, односно имају слободно поподне са обавезом враћања у Завод најкасније до 18:30 часова.

Пре епидемије болести *COVID-19* установа је сарађивала са невладиним организацијама или удружењима грађана када су реализоване активности на тему екологије. Повремено је један штићеник, који је завршио школу за куvara, самоиницијативно организовао активности у форми „секције“ на ову тему.

Штићеници су се тиму НПМ пожалили на чињеницу да им од почетка епидемије није омогућено слободно кретање градом и да та мера и даље важи у Заводу и поред чињенице да епидемија јењава. У Заводу немају пуно организованих активности те су им дани постали монотони. Потврђују да су им у прошлости организоване друге активности ван установе (биоскоп, шетња градом и природом), али да је тога сада мање и да се дешава искључиво уз њихову велику иницијативу. Наводе да је висина цепарца који добијају недовољна и да га углавном потроше на цигарете. Још већи проблем виде у томе што не могу сами да иду у град и купују шта им је потребно већ да то раде запослени Завода уместо њих, а што је почело да се практикује због ограничења током епидемије. **НПМ изражава очекивање да ће се ова ситуација променити када епидемијски услови буду повољнији.**

2.3.3.1. Спортске активности

Спортске активности подразумевају фудбал, стони тенис, кошарку, пливање, одбојку, трчање трим-стазом, вежбање у теретани. Активности су групне и када је који штићеник заинтересован за нешто сам се јавља.

Завод поседује два стола за стони тенис, теретану са справама унутар објекта где штићеници вежбају само уз присуство једног васпитача, а у дворишту постоји теретана са појединим справама на отвореном. Даље, користе градски стадион, затим на отвореном имају терен за кошарку који деле са школом. Спортска хала се налази у саставу школе и њу могу да користе када им је потребно. Базен се налази у граду - „Спортски центар Бањица“ и отворен је лети. На базен одлазе 1 - 2 пута недељно. Имају обезбеђено да купе месечне карте по нижој цени. Завод поседује ски-опрему и води штићенике на скијање 1 дан годишње на планину Бабин зуб, а ски-пас добијају по сниженим ценама. Трим-стаза се налази у граду и када се организују цела група одлази са васпитачем на стазу.

Штићеници наводе да воле да се друже са васпитачима и да се такмиче у игри са њима. Наводе да воле спорт и воле да проводе време у томе. Васпитачи имају индивидуализован приступ и одређују ко може да обавља коју врсту спорта. Поред менталних капацитета за бављење спортом, код неких постоје ограничења у односу и на физичке капацитете и њима се посвећује посебна пажња. Тренутно једна штићеница има ограничења у овом смислу. Девојчице воле гимнастику и вежбе раде уз надзор васпитача.

По питању такмичења штићеници су одлазила на турнир у малом фудбалу који се одвија у организацији града Књажевца и добијали су награду за фер-плеј. Унутар Завода један

васпитач организује новогодишње такмичење у стоном тенису и купује им награде у виду рекета за стони тенис за 1. и 2. место (од свог личног новца), а ван тога такмичења се организују спорадично, у зависности од организације рада васпитача.

У виду излета/екскурзије штићеници су имали:

- скијање у трајању од 1 дана на планини Бабин зуб;
- летовање у Будви у трајању 10 дана током јула 2021. год, ишло је 10 штићеника;⁸⁰
- зимовање у трајању 10 дана на Дивчибарама, у фебруару 2022. год.⁸¹

Мишљење васпитача је да штићеници њихових капацитета остварују ниске резултате у правилима игре и да им заинтересованост и фокусираност кратко траје.

Штићеници се спортским активностима баве у слободно време, не постоји унапред план бављења спортским активностима нити одређених секција. Према службеним наводима, не могу да планирају јер не знају када ће који дан ко радити унапред на месечном нивоу. Васпитачи спортске активности остварују у зависности од тога када ко ради и када ко има времена што није јасна структура за штићенике и организовање њиховог слободног времена, а без обзира на то да ли ће и када ко бити заинтересован за неку спортску активност. Простор, опрема и могућности су адекватне за потребе штићеника.

Похвално је што је Завод препознао потребу за запошљавањем лица која су завршила факултет за физичко васпитање, али је њихова стручност недовољно искоришћена јер је већина њихових обавеза усмерена на послове из надлежности васпитача него што имају времена да се на недељном нивоу са штићеницима баве спортом и физичком културом.

опрема за спортске активности

2.3.3.2. Културне и друге активности

Завод прибавља од старатеља на самом почетку сагласност за све културне и друге активности које се обављају ван Завода. Како наводе васпитачи, организовање или краткорочно планирање ових активности се ради уз партиципацију штићеника.

⁸⁰ У организацији и донацији приватне фирме – једне медијске куће.

⁸¹ Такође у организацији и донацији приватне фирме – једне медијске куће.

Када се у граду одвија неки програм одводе их у позориште, биоскоп, некада одлазе у музеј, и у шетање по граду. Фестивал културе младих Србије се одржава у граду у периоду јул – август сваке године, када се организују тематске вечери и штићеници воле да учествују у овоме. За време епидемије Фестивал се није одржавао.

Завод има могућност да организује музичку секцију, али тренутно нема заинтересованих. Када на смештају буде штићеника који су заинтересовани, омогући им се да се баве музиком. Помаже у томе педагог који се бави музиком. Са једним штићеником су чак снимали и три песме које је сам компоновао. Ликовну секцију немају. Конкретног физичког простора за музичке, културне, ликовне секције нема.

Завод располаже са мини библиотеком, која има одређени број књига, али штићеници ретко користе књиге и код њих, а и у библиотеци у школи. Укључивање штићеника у ове активности је ограничено и њиховим капацитетима, нпр. неки још увек не знају да читају.

библиотека

Све спортске, културне организације ван установе су биле искључене за време епидемије. Организовање таквих активности је тешко планирати јер културних догађаја нема у континуитету у граду јер је мала заједница, немају своје позориште и у биоскопу се ретко приказују филмови.

Укупно гледано, утисак НПМ је да штићеници када заврше са школским обавезама имају доста слободног времена, јер им се додатне активности организују *ad hoc*, у зависности од васпитача до васпитача и расположивог времена. Штићеници немају јасно устаљен план и структуру, што им је потребно, посебно узимајући у обзир структуру штићеника који се у овој установи налазе. Као један од главних проблема они наводе да им је у Заводу досадно и да имају доста слободног времена, па је јасна потреба са структурисанијим временом које проводе у овој установи, тако да дневне активности буду максимално испланиране. Евидентно је да постоје различити садржаји и могућности и да поједини васпитачи имају идеја које су квалитетне, али до реализације не долази увек, а један од разлога је недостатак плана. Било би корисно да се усвоји јасан распоред активности и да се организују додатне секције (уметничке, спортске, едукативне), у шта би и сами штићеници били укључени у виду исказивања жеља и интересовања. Спортске активности се спроводе у зависности од воље, интересовања васпитача као појединаца, без утврђеног плана рада за васпитне групе или индивидуално за штићенике. Културне активности се радо спроводе у складу са могућностима у граду. Епидемија COVID-19 је оставила трага и штићеници су жељни догађања ван Завода. Секције не постоје као јасно оформљене са структуром рада већ се оставља на вољу штићеника. Оне се могу искористити као начин организовања слободног времена ван школе. Уколико је могуће, било би корисно опремити једну просторију савременим рачунарима, где би се штићеници обучавали за њихово коришћење. Као што

је већ наведено, иако Завод располаже мањом библиотеком, штићеници је недовољно користе. Секција тог типа би могла да их заинтересује за садржаје из библиотеке.

13.

УТВРЂЕНО

У ЗВДО Књажевац активности штићеника у слободно време, ван школских обавеза, нису структурисане.

РАЗЛОЗИ

О активностима из правила 77 израдиће се индивидуални план у којем ће се наводити активности у којима малолетник учествује.

Циљ овог плана биће да омогући малолетницима, од почетка детенције, да на најбољи начин искористе своје време и да развију вештине и компетенције које им омогућавају да се реинтегришу у друштво.

План ће бити оријентисан на припрему малолетника за пуштање што је раније могуће и даће назнаке одговарајућих мера после пуштања.⁸²

*Иако је недостатак сврсисходних активности штетно за сваког затвореника, оно је посебно погубно за малолетнике који имају посебну потребу за физичком активношћу и интелектуалном стимулацијом. **Малолетним затвореницима треба током целог дана обезбедити пун програм образовања, спорта, стручне обуке, рекреације и других сврсисходних активности изван ћелија.***

Физичка вежба би требало да представља важан део дневног програма малолетника. Свим малолетницима треба дозволити да редовно вежбају, најмање два сата сваког дана, од чега барем један сат, а по могућству и дуже, треба да вежбају на отвореном. Простори за вежбање на отвореном треба да буду пространи и адекватно опремљени како би малолетницима обезбедили стварну могућност физичког напрезања (нпр. бављење спортом); такође треба да садрже простор са заклоном од неповољних временских прилика.

Након пријема, за сваког малолетника треба сачинити индивидуализован план, утврђујући циљеве, временски оквир и средства помоћу којих те циљеве треба остварити како би се најбоље искористило време које дати малолетник проводи у центру за притвор и како би се развијале вештине и компетенције које му помажу у поновној интеграцији у друштво.⁸³

ЦПТ препоручује да власти Уједињеног Краљевства предузму конкретне кораке за побољшање режима за малолетне затворенике у Кукхем Вуду; треба уклонити препреке за похађање наставе или других сврсисходних активности на дневној бази. Општи циљ би требало да буде да се свим малолетницима понуди редован режим од најмање осам сати ван ћелије, ангажованих у сврсисходним активностима.⁸⁴

ЦПТ понавља своју препоруку да власти Северне Македоније предузму неопходне кораке како би осигурале да се свим малолетницима лишеним слободе понуди комплетан програм образовања, спорта, стручног оспособљавања, рекреације и других сврсисходних и структурираних активности прилагођених њиховим индивидуалним потребама и намењених испуњавању функција личног и друштвеног развоја, рехабилитације и припреме за пуштање на слободу, у

⁸² Европска правила за малолетне преступнике, прав. 79.1. – 79.3.

⁸³ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 107. – 109.

⁸⁴ Извештај Влади Уједињеног Краљевства о посети Уједињеном Краљевству коју је спровео ЦПТ од 30. марта до 12. априла 2016, ЦПТ/Инф (2017) 9 (Уједињено Краљевство: Посета 2016), пар. 90.

светлу Европских правила за малолетне преступнике. Физичко васпитање би требало да буде важан део тог програма и у том погледу треба хитно предузети кораке да се обезбеде лопте за вежбање фудбала и кошарке, као и да се сала опреми са више справа за вежбање и поправи стонотениска гарнитура.⁸⁵

ЦПТ препоручује да се предузму мере како би се обезбедило да се недељним планирањем управља на такав начин да се младима нуди најмање два сата на отвореном сваког дана, било у организованој спортској активности или у слободном времену напољу. Поред тога, треба ревидирати распоред викенда како би се осигурало да се сваког дана малолетницима нуде неке структуриране активности.⁸⁶

Заводска мера упућивања у васпитну установу извршава се у установи која обезбеђује смештај и задовољавање васпитних, здравствених, образовних, спортских и других развојних потреба малолетника.⁸⁷

ПРЕПОРУКА

ЗВДО Књажевац ће успоставити план спортских, културних и других активности штићеника ван школских обавеза, у циљу планског организовања њиховог слободног времена и обезбеђивања што потпунијег програма сврсисходних активности.

2.3.4. ИНФОРМИСАЊЕ

Штићеници имају могућност коришћења мобилних телефона и бежичне интернет конекције. Штићеници имају неограничен приступ бежичном интернету. Ипак, потребна је писана сагласност старатеља односно центра за социјални рад за поседовање мобилног телефона. Коришћење интернета није временски ограничено, али постоје правила у вези са коришћењем мобилног телефона (мобилни телефони се не носе у школу већ остављају код дежурног васпитача, као ни када се крене на спавање). Васпитачи имају могућност да контролишу повремено садржај који штићеници користе на интернету јер не постоји блокада за било какве сајтове. То увек раде у присуству штићеника, по сопственом нахођењу или након одређених сазнања. Васпитачи наводе да услед изазова са друштвених мрежа може доћи до проблема у понашању штићеника.

У једном од боравака могу да заједно да прате телевизијски програм, али имају и више телевизора које могу да користе. Радио користе за музику. По питању штампе не добијају нити купују било какве новине за децу. Штићеници учествују у оквиру школе у изради школског листа.

2.3.5. КОНТАКТ СА СПОЉНИМ СВЕТОМ

У Заводу постоји могућност слања писама од стране штићеника и то се плаћа о трошку Завода, али ретко добијају писма.

⁸⁵ Извештај властима Северне Македоније о посети Северној Македонији коју је спровео ЦПТ од 2. до 10. децембра 2019, ЦПТ/Инф (2021) 8 (Северна Македонија: Посета 2019), пар. 110.

⁸⁶ Извештај Влади Уједињеног Краљевства о посети Уједињеном Краљевству коју је спровео ЦПТ од 13. до 23. маја 2019, ЦПТ/Инф (2020) 18 (Уједињено Краљевство: Посета 2019), пар. 178.

⁸⁷ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, чл. 120.

По питању пакета нема ограничења килаже, али постоје ограничења да не могу да се примају ствари које су кварљиве, потом цигарете и сл., али тога у пракси није било. Ствари морају бити запаковане куповно, гардероба се може примити. Пакете могу слати родитељи или старатељи те ретко има злоупотребе.

Новац за потребе штићеника се уплаћује на рачун Завода и даје им се за куповину. То су обично једнократне уплате које су наменске. Након куповине предвиђених артикала, васпитачи дају на увид рачуне центрима за социјални рад. Штићеници наводе да су ситуације када им центри уплаћују новац изузетно ретке (нпр. за потребе нове гардеробе). Говоре у негативном контексту о подршци коју добијају од својих центара, који се оглушују о њихове потребе, са посебним акцентом на пролонгирање материјалних давања за куповину гардеробе. Такође, не постоји ни устаљена пракса везана за финансијску подршку приликом отпуста.⁸⁸

По питању посета, Завод од центара за социјални рад добија списак особа којима су посете дозвољене и они воде евиденцију о томе, а уколико се појави ненајављена посета обавештавају центар и поступају даље у договору са њима. У већини случајева у питању су ближи сродници. Посете су обавезно најављене и уз одобрење центара, а време посете није ограничено у одређеним интервалима, али се практикује да посета бар започне у току прве смене. Посете се бележе у Листу праћења и у књигу посета. С обзиром да су удаљени, имају могућност да поједине посетиоце угосте у Заводу и да преспавају. **Похвално је то што Завод излази у сусрет посетама усклађивањем времена са околностима, што је у интересу штићеника.**

Штићеници време са посетиоцима проводе у просторијама Завода, могу да одлазе и ван Завода, а на самом почетку посете, се обави разговор између (најчешће) педагога и посетиоца. Постојала је раније уређена просторија само за посете, али се она сада не користи. Сви штићеници имају и могућност да иду кући на викенд, празнике или распуст, али само уз посредовање или претходно одобрење центара за социјални рад. Такође, центри одлучују о трајању оваквих посета.

Штићеници имају могућност да комуницирају путем својих мобилних телефона (ако постоји сагласност надлежног центра за социјални рад да штићеник користи мобилни док је у установи) и то се не контролише, мада је чешћа ситуација да немају са ким да комуницирају и да ретко имају посете. Употреба мобилних телефона у собама је забрањена током ноћи и телефони се остављају код дежурног васпитача. Када изразе жељу да неког позову могу то да учине са службеног телефона социјалног радника или са фиксног телефона Завода. Не постоји говорница у просторијама Завода. За време епидемије су имали видео контакте путем апликације „Вибер“ у присуству васпитача, нису имали могућност коришћења видео линка преко лап топа или рачунара, с обзиром да, како је већ наведено, рачунари за штићенике којима Завод располаже нису у функцији.

⁸⁸ Више о томе у поглављу 2.3.1.6. Припрема за отпуст.

2.3.6. ВЕРСКА ПРАВА

Завод обележава своју славу 19. децембра и тада им долази свештеник у посету. Ван тога свештеник долази и за обележавање летње славе. Штићеници се уче правилима и обредима, ретко када се изјашњавају да желе да славе своју крсну славу, али умеју да кажу која им је слава. Истичу да имају могућност да врше прославе али да то штићеници не траже. Када знају за славе практикују да направе „бољи ручак“ за све поводом ове прилике. У школи имају као изборни предмет веронауку. Ретко када се дешавало да је штићеник тражио разговор са свештеником, али десило у неколико наврата када су штићеници имали смртни случај неког блиског да су тражила да оду у цркву и то су и радили.

Обележавају се верски празници као што су Божић, Васкрс и други. Последњих неколико година није било штићеника католичке вероисповести па су обележавани само датуми православних празника. Уче их обичајима и понашањима у вези са празницима. Приликом разврставања по собама ово се не узима као критеријум. Има штићеника муслиманске, а раније је било и оних католичке вероисповести, али никада на ову тему није постојао било какав проблем.

2.3.7. ПОСТУПАЊЕ ПРЕМА ПОСЕБНО РАЊИВИМ ГРУПАМА

Када су у питању категорије мањинских група у Заводу су била само ромска деца. Тренутно од 14 штићеника има 7 дечака и 3 девојчице ромске националности. Сва говоре српски језик. Приликом разговора са штићеницима није запажено издвајање или било који облик насиља на основу националности.

Није било штићеника који су имали неку врсту телесног инвалидитета, или комбинованог, мешовитог. Зграда Завода и није прилагођена за кретање лица која имају тешкоће у ходању или користе инвалидска колица. Нису имали ситуација да се неко од штићеника декларативно изјашњавао да припада ЛГБТ популацији и нису имали такве информације. Штићеници се међусобно не раздвајају, прихватају једни друге и нема никакве поделе међу њима по основу националности или верске припадности.

2.4. ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА

2.4.1. ОРГАНИЗАЦИЈА И ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕДИ

Завод нема медицинско особље, а прегледи се обављају у Здравственом центру Књажевац (дечији диспансер) или Општој болници у Зајечару, Клиничком центру у Нишу и другим здравственим установама, у зависности од потреба. Сама чињеница да међу кадрам нема здравствених радника, а да је више штићеника на фармако терапији због интелектуалних и менталних поремећаја и тешкоћа, указује на потребу развијања здравствене заштите унутар Завода. Завод и штићеници до сада нису имали негативна искуства са лекарима ван установе, наводе одличну сарадњу и бригу показану према штићеницима. Завод није опремљен медицинским средствима, од које имају само прибор за прву медицинску помоћ и лекове који су део терапије одређеног броја штићеника.

На пријему штићеника у Завод, а као саставни део документације, прибављају се здравствени извештаји. У зависности од стања штићеника достављају се налази лекара

опште праксе, стоматолога, психијатрија, интернисте, лабораторијски налази, као и прегледи других специјалиста (ОРЛ, психолог, пулмолог). Део посла здравствених радника је у установи преузео психолог који штићеницима заказује специјалистичке и друге прегледе у зависности од потреба, а консултујући се са документацијом добијеном на пријему. Како је један део штићеника на фармако терапији, психолог припрема и прати поделу ове врсте терапије, а дежурни васпитачи је деле штићеницима. Психолог добија инструкције од ординирајућег лекара једном месечно о сваком штићенику - пацијенту који је на психијатријској терапији. Даљи проблем се огледа у томе што у здравственим установама у Књажевцу нема дечијег психијатра, па за овај вид подршке морају да иду у установе у Зајечару или Нишу.

Потребно је обезбедити Заводу стручни медицински кадар који би се бавио здравственом заштитом штићеника и од те одговорности ослободити психолога и васпитаче, који нису стручни ни обучени за ову врсту послова.

14.

УТВРЂЕНО

У ЗВДО Књажевац није ангажовано здравствено особље.

РАЗЛОЗИ

Делегација је информисана да се пре пријема малолетници одводе у центар за здравствену заштиту (дом здравља) на преглед. По добијеним информацијама, изгледа да нема проблема са остваривањем специјализованих услуга у спољним болницама.

Ипак, по мишљењу ЦПТ, Васпитни завод за малолетнике Ниш имао би корист од свакодневног присуства медицинске сестре/техничара, који би између осталог могли да врше преглед новопримљених корисника, осигурају поверљивост медицинске документације (што није било испоштовано у време посете), примају захтеве за медицинску помоћ, администрирају лекове који се издају на рецепт. ЦПТ препоручује да се предузму кораци којима ће се осигурати редовно свакодневно присуство медицинске сестре/техничара у овој установи.⁸⁹

У Дому Радовић је укупно 25 запослених. Шест неговатеља ради искључиво за Мали групни дом, седам васпитача је интервенисало у СГХ-у као и у јединици за децу у стамбеној заштити. Ниједно здравствено особље, медицинска сестра или лекар, није директно запослено у дому. Број васпитача није довољан да обезбеди свакодневно присуство на одељењу и да пружи потпуно индивидуализовану негу штићеницима. Дому би такође било потребно редовно присуство медицинске сестре како би се обезбедило стално праћење здравља и правилно управљање медицинском документацијом и плановима лечења штићеника.

Комитет препоручује да српске власти предузму кораке за повећање броја запослених у оба дома, у светлу горе наведених напомена. Конкретно, број радних терапеута и неговатеља треба повећати у оба дома како би се обезбедила индивидуализована нега, а медицинска сестра треба редовно бити присутна у Дому Радовић.⁹⁰

⁸⁹ Србија: Посета 2011, пар. 152.

⁹⁰ Извештај Влади Републике Србије о посети ЦПТ од 09. до 19. марта 2021, ЦПТ/Инф (2022) 03 (Србија: Посета 2021), пар. 170.

ПРЕПОРУКА

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања ће обезбедити да у ЗВДО Књажевац свакодневно буде присутан квалификовани здравствени радник, који има звање најмање медицинског техничара и који ће обављати медицински скрининг свих новопридошлих штићеника, примати захтеве за лекарске прегледе, обезбеђивати набавку и поделу терапије, чувати медицинску документацију и надzirати опште хигијенске услове.

До сада је било свега неколико случајева хоспитализације штићеника, и то због жутице или прелома. Штићеници наводе да су честе мање повреде (посекотине, огреботине и подливи) и да се оне санирају унутар Завода.

Даље је важно напоменути да је у последњих 5 година дошло до једног случаја прекида нежељене трудноће. У школи коју штићеници похађају патронажне службе обављају едукацију о репродуктивном здрављу.

Сви штићеници добијају релевантне информације о терапији коју добијају. Проблем је у томе што одређени штићеници немају капацитет да разумеју и обраде добијене информације. Штићеници немају право да бирају метод лечења који одређује лекар ван установе. Сагласност за третман даје надлежни орган старатељства.

Што се тиче здравствене документације сваки штићеник има свој здравствени картон који се налази у дечијем диспанзеру. У Заводу се налазе, за сваког штићеника, досијеи који по правилу не садрже здравствену документацију, само одређене налазе лекара након прегледа ван установе. Досијеи се чувају код социјалне раднице. Када неки штићеник прима терапију, у Заводу се води интерна евиденција о томе.

*евиденција примања
терапије штићеника*

Завод нема стационар, амбуланту, стоматолошку ординацију ни апотеку. Од просторија које се користе у медицинске сврхе имају само собу за изолацију коју су користили током епидемије заразне болести. Та просторија нема медицинску опрему и ни по чему се не разликује од соба за спавање, осим што је издвојена, те је могуће ограничити приступ у њу.

2.4.2. ПОСЕБНИ АСПЕКТИ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ

Завод не третира болести зависности па немају развијен програм лечења. По потреби, а изузетно ретко, обавља се тестирање штићеника на присуство психо-активних супстанци

и алкохола.⁹¹ Од стручних радника и штићеника тим НПМ је добио уверавања да немају проблем са болестима зависности.

У Заводу не постоји посебна процедура у случају штрајка глађу и наводе да до сада нису имали такав случај. Поред тога, не постоји посебна процедура ни у случају смрти штићеника, нису имали такве случајеве и уколико би до тога дошло контактирали би надлежне институције – локалну полицију и здравствену установу, као и у случају других ванредних догађаја.

У погледу повреда, обавезан је лекарски преглед након инцидентних ситуација у којима је дошло до повреда, а о томе се води евиденција која од информација садржи тип и степен повреде. У погледу налаза и терапије, Завод се у потпуности ослања на извештаје лекара из здравствених установа.

Као што је раније наведено, Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити предвиђа да ће министар надлежан за социјалну заштиту прописати начин и ближе услове поступања установе у инцидентним ситуацијама.⁹² Овим прописом би требало обухватити и ситуације самоповређивања, смртних случајева, одбијања хране или воде и других облика угрожавања живота и здравља штићеника.

НПМ указује Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања да је актом којим ће се прописати начин и ближи услови поступања установе у инцидентним ситуацијама потребно посебно уредити поступање у случајевима самоповређивања, смртних случајева, одбијања хране или воде и других облика угрожавања живота и здравља штићеника.

Приликом посете НПМ затечена је штићеница која је смештена у ову установу и поред јасних показатеља да ова установа не одговара у потпуности њеним потребама. Завод је тражио њено измештање више пута, али су од надлежних добили повратне информације да не постоји друга установа у којој би штићеница била адекватније збринута, те јој је боравак у овој установи продужен.

Васпитачи наводе да се често дешавају ситуације да им се упућују штићеници који по карактеристикама не би требало да се смештају у ову установу. Додају да су неретко то деца са вишеструким (пет или шест) поремећајима, здравственим, заједно са проблемима у понашању. У тим ситуацијама они не могу као установа да у потпуности одговоре потребама конкретног детета, јер је за њих потребна установа социјално-здравственог типа, што они нису. Укупно 4 штићеника је са дијагнозом лаке менталне заосталости, док је њих 5 са дијагнозом лаке менталне заосталости и психијатријског поремећаја – за које пију фармако терапију.

Према Уредби о мрежи установа социјалне заштите⁹³ и Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, који дефинишу циљну

⁹¹ Више о томе у поглављу 2.2.2.2. Одржавање реда и безбедности.

⁹² Више о томе у поглављу 2.2.2.2. Одржавање реда и безбедности.

⁹³ "Сл. гласник РС", бр. 16/12 и 12/13.

групу ове установе, нису предвиђени штићеници са дијагнозом лаке менталне заосталости и психијатријског поремећаја, која очигледно чине значајан део штићеника ове установе. Установа нема у свом кадру стручно медицинско особље, што додатно онемогућава адекватну здравствену заштиту штићеника.

Закон о социјалној заштити предвиђа оснивање социјално-здравствених установа за кориснике који због свог специфичног социјалног и здравственог статуса имају потребу и за социјалним збрињавањем и за сталном здравственом заштитом или надзором.⁹⁴ Такође, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица као једну од заводских васпитних мера предвиђа и меру упућивања у посебну установу за лечење и оспособљавање.⁹⁵ Међутим, ова мера практично није била применљива због недостатка одговарајуће установе. Према наводима руководства и стручних радника, овај Завод би могао да пружа и овакву врсту услуге. У овом Заводу се дужи низ година смештају штићеници са вишеструким сметњама, која поред поремећаја у понашању истовремено имају и менталне и интелектуалне тешкоће и поремећаје и већи број њих је и раније психијатријски лечен у установама, те је социо-здравствена услуга један од могућих облика трансформације установе. Ово би свакако требало да прати и ојачавање кадра, пре свега медицинског.

На одговарајуће збрињавање малолетника са менталним поремећајима позивају и Правила из Хаване, која прописују да би малолетник који болује од душевне болести требало да се лечи у специјализованој установи и да би требало предузети кораке, у сарадњи са одговарајућим агенцијама, да се обезбеди сваки неопходан наставак заштите менталног здравља након пуштања на слободу.⁹⁶ Такође, и ЦПТ је након посете Заводу за васпитање омладине Ниш указао да ове установе нису одговарајуће за смештај малолетника који болују од болести менталног здравља и да је неопходно трагати за другим решењима.⁹⁷

2.4.3. ЗДРАВСТВЕНИ НАДЗОР

У погледу здравственог надзора над штићеницима, Завод је у потпуности ослоњен на стручне медицинске раднике који раде ван установе. Терапију коју штићеници са менталним и интелектуалним тешкоћама и сметњама добијају одређују психијатри, на који начин ови лекари директно учествују у утврђивању и спровођењу васпитног рада са штићеником. У случајевима физичких повреда (ломова, уганућа, истегнућа), физијатар даје препоруке у вези са физичким активностима штићеника. Уколико се ради о тежим повредама, он одређује и физикалну терапију која се спроводи ван Завода. Поред њих у утврђивање и спровођење програма поступања према штићеницима је укључен и нутрициониста, који даје препоруке о исхрани, посебно за оне које су на терапији или који имају здравствених проблема, као што је дијабетес.

⁹⁴ Чл. 60.

⁹⁵ Чл. 23. Према Нацрту закона о изменама и допунама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, који је био на јавној расправи од 08. – 28. јула 2021. године, ова мера би требало да се замени мером упућивања у посебну социјално-здравствену установу, ради усаглашавања са прописима из области социјалне заштите.

⁹⁶ Прав. 53.

⁹⁷ Србија: Посета 2011, пар. 153.

Једном годишње се за сваког штићеника организује систематски преглед. У Заводу није долазило да прекида извршење васпитне мере због болести корисника. Министарство здравља не надзире стручни рад и пружање здравствене заштите у оквиру установе, будући да се она пружа ван Завода.

2.5. НАВОДИ О ЗЛОСТАВЉАЊУ

На основу својих запажања и налаза током посете, НПМ је стекао генерално позитиван утисак о односима између особља и штићеника. НПМ је закључио да особље, које обавља изузетно захтевне послове, показује брижан, професионалан и посвећен однос према штићеницима. **Утисак је да поседују довољно знања у односу на своју струку, да имају адекватан однос према штићеницима, као и да пропагирају одговарајући систем вредности у Заводу, што НПМ похваљује.**

Већина штићеника јасно вербализује своје емоције и чини ми се да имају добре међусобне односе.

Приликом разговора са штићеницима установе није било замерки на рад васпитача. Штићеници о запосленима говоре лепим речима, о директорки говоре у суперлативу наводећи да се труди да разуме њихове потребе и да им обезбеди потребне услове за што удобнији боравак. Сви штићеници врло јасно констатују да су у домовима лошији услови за живот, али да је ситуација знатно боља од оне који би на пример имали у хранитељским породицама. Један штићеник је из хранитељства смештен у Завод и наводи да су овде знатно бољи услови од оних које је имао у хранитељској породици.

Међутим, тим НПМ је чуо и наводе о неким лошим искуствима која су штићеници имали од стране појединих васпитача. Они су указали на неадекватну вербалну комуникацију, у виду вређања и омаловажавања, а у једном случају и физичког, у виду удараца руком у главу. Тиму НПМ су навели да се физички контакт није понављао, као и да нису затварани, тј. закључавани у било коју собу без њиховог пристанка.

У негативном контексту причају и о локалној полицији са којом су имали честе како наводе несугласице, а још наводе да су их у прошлости полицајци застрашивали у ситуацијама када би се у Књажевцу десила нека крађа, те су по аутоматизму кривили штићенике Завода.

О локалној школи говоре да је добра и да се ту лепо осећају осим једне наставнице која је наводно једном приликом ударила штићеника из Завода док је био на настави. Кажу да су о томе обавестили директорку Завода која је без одлагања предузела мере, након чега се сличне ситуације нису понављале.

Ови наводи нису могли бити потврђени провером у доступној документацији. Ипак, имајући у виду да је овакво поступање, ако до њега долази, противзаконито, непрофесионално и потенцијално има дуготрајне штетне ефекте на штићенике, НПМ указује на ове наводе, како би се превентивно деловало да до оваквог поступања не долази, а да се у случајевима уколико се исто деси обезбеди спровођење делотворне истраге, утврђивање индивидуалне одговорности и санкционисање одговорних службеника.

15.

ПРЕПОРУКА

ЗВДО Књажевац ће предузети мере како би се спречио било какав облик недозвољеног поступања према штићеницима. Ово укључује надзор над радом, као и јасну поруку и упутства службеницима да је неадекватно поступање према штићеницима у било ком облику, укључујући и вербално злостављање, неприхватљиво и незаконито и да подлеже одговарајућим санкцијама, те да са штићеницима које се понашају супротно правилима треба поступати само у складу са прописаним процедурама.

2.6. ПОСЕБНА ЗАПАЖАЊА

НПМ је уочио значајан потенцијал ЗВДО Књажевац, чијим би коришћењем имали користи штићеници – корисници услуга социјалне заштите и малолетници на извршењу васпитне мере, али и систем социјалне заштите у целини.

Капацитети Завода су очигледно већи од његове тренутне искоришћености. Као што је већ наведено, тренутно је попуњена тек половина смештајних капацитета.⁹⁸ Могуће је радити и формирати групе које ће имати **већи број штићеника** и које су у складу са капацитетима установе. Веће васпитне групе са штићеницима приближних карактеристика би омогућило и квалитетнији групни васпитни рад. Ово би свакако морало бити праћено и повећањем броја стручних радника и сарадника, као и другог особља.

У раду Завода има могућности за **проширење услуга социјалне заштите**, у складу са потребама социјалне заштите деце и омладине, које би требало искористити. Простор у Заводу који се не користи је могуће прилагодити са незнатним улагањима. Поред главног објекта, у Заводу постоји део који је нефункционалан и где је био планиран смештај домара. Овај простор је погодан да се адаптира у потпуности и да се изврши, на пример, стварање једне издвојене стамбене јединице за функционисање штићеника који се припремају за осамостаљивање и отпуст – социјална услуга становање уз подршку.

Као што је рани наведено,⁹⁹ ПИТ никада није примењиван у овој установи, иако су поједини васпитачи прошли обуку за његову примену. То представља почетни добар капацитет за овакву врсту рада и треба је искористити у будућности. Простор за реализацију услуге је потпуности опремљен, али установа тренутно нема довољно кадровских капацитета за пружање ове услуге.

Даље, како је наведено раније у овом Извештају,¹⁰⁰ у Заводу бораве штићеници са комбинованим дијагнозама које захтевају збрињавање **социјално-здравственог типа**. Завод у Књажевцу има потенцијал да се реформише у социјално-здравствену установу, односно посебну установу за лечење и оспособљавање, која недостаје у земљи. Ово би захтевало додатно запошљавање одговарајућег кадра и реорганизацију начина рада. Број

⁹⁸ Видети поглавље 2.1.1. Смештај.

⁹⁹ Видети поглавље 2.3.1.5. Специјализовани васпитни рад.

¹⁰⁰ Видети поглавље 2.4.4. Посебни аспекти здравствене заштите.

штићеника са овим комбинованим проблемима се повећава и Завод добија захтеве за њихов смештај.

Наравно, било какво проширење броја штићеника или услуга подразумева и **ојачавање кадра у свим службама**. У овом Извештају је већ указано на већ постојећи недостатак медицинског особља¹⁰¹ и куvara.¹⁰² Медицинско особље је неопходно што пре уврстити у систематизацију радних места јер се у установи налазе корисници са дијагнозом лаке менталне заосталости и психијатријског поремећаја. Даље, као проблем у недостатку довољног броја запослених јавља се и чињеница да васпитачи раде сами у ноћним сменама и тако губећи своју суштинску улогу преузимају послове портира и чувара.

НПМ би желео да од Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања добије коментаре на налазе изнете у тексту изнад.

¹⁰¹ Видети поглавље 2.4.1. Организација и лекарски прегледи.

¹⁰² Видети поглавље 2.1.2. Исхрана.